

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико-юридичних наук
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин
Середня освіта (Історія)
014.03 Середня освіта (Історія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

**ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-
ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ НОВІТНЬОЇ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Студентки Кудрявець Дар'ї Сергіївни

Науковий керівник

Желіба Олександр Володимирович

к.п.н., викладач кафедри історії та
міжнародних відносин

Ніжинського державного університету ім..

М.Гоголя

Рецензент _____

Рецензент _____

Допущено до захисту.

Завідувач кафедри _____

_____

Ніжин 2023

Анотація

Досліджуючи питання «Особливості висвітлення історії українськопольських відносин в шкільному курсі новітньої історії України», наукову роботу було розділено хронологічно на два розділи, які в свою чергу складаються з двох-трьох підрозділів. Дана тема досліджень є актуальною, бо взаємовідносини двох Європейських країн у сучасному світі є важливим питанням, для обговорення у суспільстві.

У першому розділі подано інформацію про початок більш тісних взаємовідносин України та Польщі та їх боротьбу за незалежність на початку ХХ століття. Які були економічні, релігійні, культурні стосунки в міжвоєнний період в цих двох країн. Та врешті-решт, яким чином ці дві держави пережили жахливий час Другої світової війни за даними шкільних підручників в 10 класі. У другому розділі подано інформацію, про окупаційний режим Радянського Союзу на території України. Думки авторів шкільних підручників ха 11 клас, про здобуття важливої незалежності Польщею. Крім цього важлива допомога України від Польщі з часів здобуття незалежності першої країни наприкінці ХХ століття. Та допомога під час Російсько-Української війни.

Ключові слова: шкільний курс історії, зміст навчання, шкільні підручники, 10-11 клас, взаємовідносини.

Abstract

Investigating the issue of "Features of coverage of the history of UkrainianPolish relations in the school course of the modern history of Ukraine", the scientific work was divided chronologically into two sections, which in turn consist of two or three subsections. This topic of research is relevant, because the relationship between two European countries in the modern world is an important issue for discussion in society.

The first chapter provides information about the beginning of closer relations between Ukraine and Poland and their struggle for independence at the beginning of

the 20th century. What were the economic, religious, cultural relations in the interwar period in these two countries. But in the end, how these two states survived the terrible time of the Second World War according to school textbooks in the 10th grade.

The second section provides information about the occupation regime of the Soviet Union on the territory of Ukraine. Opinions of the authors of school textbooks for the 11th grade, about the acquisition of important independence by Poland. In addition, Ukraine's help from Poland since the first country's independence at the end of the 20th century has been important. And help during the Russian-Ukrainian war.

Key words: school history course. learning content, school textbooks, 10-11 grade, mutual relations.

Перелік скорочень ЄС

– Європейський Союз.

ЗНР - Західноукраїнська Народна Республіка.

НАТО - Організація Північноатлантичного договору.

ООН - Організація Об'єднаних Націй.

ОУН - Організація українських націоналістів.

СРСР - Союз Радянських Соціалістичних Республік.

УВО - Українська військова організація.

УНР - Українська Народна Республіка.

УПА - Українська повстанська армія.

УРСР - Українська Радянська Соціалістична Республіка.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I	
ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ (1914-1945 РР.)	9
1.1. Перша світова війна, революції і боротьба за незалежність (1914-1921 рр.)	9
1.2. Особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в міжвоєнний період (1921-1939 рр.) в шкільному курсі новітньої історії України	22
1.3 Друга світова війна (1939-1945 рр.)	37
РОЗДІЛ II	
ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ	52
2.1 Повоєнна радянська окупація (1945-1991 рр.)	52
2.2. Доба Незалежності (1991 - наш час)	62
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	75
ВСТУП	

Актуальність теми. На сьогоднішній час взаємостосунки України та Польщі відіграють важливу роль у контексті Європейської співпраці. Ці країни мають низку спільних рис, до яких можна віднести відчайдушну боротьбу за незалежність свого народу від контролю інших країн: України – від Російської імперії, а потім і СРСР, а Польщі – від, Австрії, Німеччини та Росії/СРСР. На даний час для країнців важливо вивчати досвід становлення Польської держави як повноцінного члена європейської спільноти, на основі порівняння визначати краще розуміти особливості національної історії, визначати перспективи та напрямки розбудови української держави.

Важливим аспектом такого розуміння є зміст шкільних підручників історії, який не тільки окреслює фактичний матеріал, а й виробляє певні напрямки методик проведення занять. Зазначимо, що саме від шкільних

підручників часто-густо залежить формування світогляду про сусідню країну та народ, на основі чого потім вибудовується стосунки сьогодення.

Історіографія. Аспекти аналізу шкільних підручників через призму українсько-польських паралелей в сучасній історичній та педагогічній науці не розроблялися. Образ поляків і Польщі в українських шкільних підручниках аналізувала С. Батуріна [2], проте вона ставила дещо інше завдання – презентувати українське бачення сусідів. Наявні зворотні дослідження – презентація польського бачення українців та України. Так, та ж авторка дослідила історію України ХХ ст. в шкільних підручниках Польщі. Аналіз діяльності українсько-польської комісії експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії дозволив зробити висновки про те, що вона переважно зорієнтована на роботу не стільки з фактами, як із судженнями про ту чи іншу націю, лише побіжно охоплюючи порівняльний аспект.

Як головна група джерел в нашому дослідженні нами були використані шкільні програми та підручники з історії України та інтегрованої історії для 10-11 класу, яка наразі рекомендовані МОН для використання в освітньому процесі, зокрема, таких авторів як Пометун О. І., Сорочинської Н.М., Гісема О.О. Власова В. С., Хлібовської Г. М. та ін. Додатково використовувалися наукові праці, які охоплюють українсько-польські стосунки періоду новітньої історії.

Таким чином, попередній аналіз особливостей висвітлення історії українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України дозволив нам висунути **гіпотезу** дослідження: українсько-польські стосунки в шкільному курсі новітньої історії України висвітлено несистемно, тому потребують впорядкування, систематизації та розробки дидактичного супроводу.

Таким чином, **об'єктом** даного дослідження є зміст шкільних підручників новітньої історії України, а **предметом** – українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України.

Метою дослідження є визначення особливостей висвітлення історії українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України на сторінках шкільних підручників. Поставлена мета передбачає виконання таких дослідницьких завдань:

1. З'ясувати особливості презентації на сторінках шкільних підручників українсько-польських відносин в добу Першої світової війни, революції та боротьба за незалежність (1914-1921 рр.).

2. Виділити особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в міжвоєнний період (1921-1939 рр.) в підручниках шкільного курсу новітньої історії України.

3. Охарактеризувати місце українсько-польських відносин у розділі «Друга світова війна» шкільних підручників з історії України для 10 класу.

4. З'ясувати особливості презентації на сторінках шкільних підручників українсько-польських відносин в період повоєнної радянської окупації (1945-1991 рр.).

5. Визначити особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в період незалежності (1991 - наш час) в підручниках шкільного курсу новітньої історії України.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від 1914 по 2023 роки. Встановлення нижньої хронологічної межі визначається перебуванню України та Польщі в подіях початку Першої світової війни (1914 р). Верхня межа детермінується сучасним взаємостосункам Польщі та України.

Для розв'язання поставлених завдань використано групу наукових **методів**: теоретичні методи – аналіз педагогічних, історико-дидактичних та історичних джерел з проблеми дослідження; узагальнення (для уточнення й модифікації понять, виявлення стану розробленості проблеми, обґрунтування

формування ключових компетентностей); індукція, дедукція, порівняння, систематизація.

Аналіз змісту шкільних підручників відбувався на основі базових принципів історизму та об'єктивності, які реалізуються за допомогою традиційних методів дослідження: системно-структурного, історичного (хронологічного) та ретроспективного. Системно-структурований метод направлений на вивчення явищ та об'єктів минулого та на основі цього проаналізувати їхню структуру та завдання, які поставлені перед ним. Як наслідок дозволив поєднати події минулої співпраці України та Польщі за допомогою аналізу шкільних підручників. Історичний (хронологічний) метод дав можливість прослідити та виділити етапи у часі. Від початку боротьби за незалежність цих двох країн і до здобуття її. Ретроспективний метод дозволив за допомогою вивчення різноманітних джерел розкрити значення та суть взаємодії двох Європейських країн в контексті творення своєї власної історії.

Науково-теоретичне обґрунтування: пролонгована Угода про співробітництво між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти Республіки Польща на 1993-1995 роки; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2022-2032 роки.

Новизна роботи полягає в тому, що вперше досліджено особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що результати дослідження можна використати як основу для внесення змін у шкільні програми з історії з метою посилення україно-польського діяльнісного контенту, підручники та навчальні посібники. Учителі практики зможуть використати зміст роботи при розробці уроків історії України та виховних заходів.

Апробація результатів магістерського дослідження відбулася шляхом виступів на університетській «Конференції молодих науковців» в місті Ніжин (травень 2023 року), всеукраїнських науково-практичних конференціях «Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії» (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.) та «Суспільствознавча освіта в парадигмі «Нової української школи»» (Тернопіль, 21-22 жовтня 2023) (сертифіката додаються). За темою магістерського дослідження здійснено публікації «Особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України»[26] та «. Доба Незалежності: українсько-польські відносини в контексті викладання уроків історії»[25].

Структура роботи обумовлена поставленою метою та завданнями перед досліджуванням та побудована за хронологічним принципом викладу навчального матеріалу в 10-11 класі. До її складу входить вступ, два розділи, які мають свою підструктуру: до першого розділу входить, три підрозділи, до другого – два підрозділи, висновки, список використаних джерел та літератури та додатків.

РОЗДІЛ I

ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТОЛІТТЯ (1914-1945 РР.) 1.1. Перша світова війна, революції і боротьба за незалежність (1914-1921 рр.)

Український та польський народ початок XX століття зустріли розділеними у складі різних держав. Перед обома народами стояло питання відродження та створення власної незалежної держави. Події 1914-21 рр. призвели до зрушень європейської стабільності та дали шанс поневоленим народам здобути незалежність. При цьому польському народу вдалося це зробити, а українському – ні.

Щоб дослідити питання впливу Першої світової війни на Польщу та Україну слід визначити статус польських та українських земель та їх місце у

геополітичних планах воюючих сторін, політичну орієнтацію двох народів та участь у війні.

Українські та польські землі були об'єктом політичної та економічної експансії ворожих блоків. Все розпочалося із розбіжностей між найбільшими країнами тогочасного світу, а саме Антанти та Троїстого Союзу. До Антанти входили: Велика Британія, Французька республіка та Російська імперія. І саме до останньої входила більша частина українських та польських етнічних земель. А до Троїстого Союзу входили такі держави: Німецька імперія, Австро-Угорської імперія та Королівство Італія. При цьому до початку Першої світової війни частина польських земель входила до складу Німеччини та Австро-Угорщини, а українських – Австро-Угорщини. При цьому, польський народ мав більш кращі стартові умови: у складі Російської імперії він мав квазідержавне утворення – Царство польське, а у складі Австро-Угорщини – домінуючий вплив у Королівстві Галиції та Лодомерії.

У Польщі, що була під владою Росії, існував жорсткий режим цензури та переслідування політичних діячів. Національно-визвольний рух у Польщі підтримував ідею повного відродження польської державності. У 1914 році, до початку війни, польські націоналісти проводили акції проти російської влади [9, с. 222-225].

На відміну від Польщі, Україна, яка складалася з провінцій АвстроУгорської імперії та Російської імперії, також перебувала в стані національної революції, але на території неї не було такого жорстокого режиму, як в Польщі. Українські націоналісти прагнули до створення самостійної української держави. У 1914 році, перед війною, було створено Українську національну раду, яка стала центром українського націоналістичного руху.

Польща та Україна були територіями зі значною кількістю етнічних меншин, зокрема євреїв та німців. У 1914 році у Польщі було близько 3 мільйонів євреїв, що складало більше 10% населення, а в Україні було близько 5 мільйонів євреїв, що складало більше 7% населення [3, с. 52-53].

Якщо порівнювати село та місто за національним складом на території України та Польщі. То в селі переважали українці це, те що стосується Західних земель України та Східних земель Польщі. На відміну від села, то місто було багатонаціональним, здебільшого російським і єврейським, а на західноукраїнських землях — польським та єврейським.

Якщо говорити про мовне питання, то між містом і селом існували глибокі мовні відмінності. У селі люди спілкувалися українською, у місті переважно використовували російську, а на заході розмовляли польською, німецькою та угорською мовами.

У цій складній економічній та політичній ситуації, виникло багато конфліктів між різними національностями та політичними групами, що підтримували різні ідеї та мети. Наприклад, у Польщі групи націоналістів виступали за повне відродження польської державності, але були й інші групи, які прагнули до автономії чи федерації з Росією.

Україна ж мала складну політичну карту, оскільки з одного боку існували нечисельні українські націоналісти, які прагнули до створення самостійної держави, а з іншого боку були групи, які підтримували Російську імперію чи Австро-Угорську імперію, сподіваючись на автономію у їх складі.

Після початку Першої світової війни ситуація на території Польщі та України радикально змінилась. Обидві імперії, в яких знаходилися ці землі, вступили в війну проти інших держав, і це призвело до серйозних змін у суспільному та політичному житті.

Слід розглянути плани воюючих країн стосовно земель України та Польщі в роки Першої світової війни. Коли розпочалися воєнні влітку 1914 року на території України, а саме Галичини, Буковини, Волині, а також, хоча меншою мірою, Центральної України то Німеччина претендувала — на протекторат над рештою української території, які не увійшли до складу Австро-Угорщини та Російської імперії. Крім цих земель вона зазіхала — на

Прибалтику, Білорусь, Кавказ, щоб мати сухопутний торговельний шлях до Персії й Середньої Азії [5, с. 223].

А які ж землі могли відійти двом іншим імперіям ? Землі України, які вже входили до складу Австро-Угорщини вже її не влаштували, вона хотіла собі забрати решту території Західної України (Волинь і Поділля), А на відміну від останньої Російська імперія претендували на всі українські землі у складі Австро-Угорщини, прагнучи розширити кордони до Карпат, вважаючи Східну Галичину, Закарпаття й Північну Буковину «исконно русскими территориями». А це, якраз і були землі Польщі в той період часу.

До того ж і Російська і Австро-Угорська імперії, прагнули використовувати війну для придушення національно-визвольного руху українського народу [20].

В подальшому, ми побачимо, що і Німецька імперія захоче забрати собі територія Польщі, як і України, бо вона стане місцем зіткнення між Російською та Німецькою імперіями. Тому у 1915 році німецькі війська захопили польські землі, що перебували під владою Російської імперії. Німецький окупаційний режим був менш жорстоким, ніж російський, тому частина польської еліти, яка сподівалась на повне відродження польської державності, підтримала німецький окупаційний режим.

Можна виділити й інші плани, щодо земель Польщі та України, але здебільшого поговоримо про територію Польщі, бо про землі України, ми поговорили вище. Та зосередимо увагу на двох блоках, те що вони хотіли від Польщі, а не окремі держави.

Центральні держави (Німеччина, Австро-Угорщина та Імперія Османської) мали план під назвою "Промислово-політичний коридор", який передбачав утворення промислової зони від Балтійського моря до Чорного моря, що проходила б через центральну частину Польщі. Цей план також передбачав розподіл Польщі між Центральними державами.

Антанта (Франція, Велика Британія та Російська імперія) була прихильна до створення незалежної Польської держави, що включала б території, які належали до Росії, Німеччини та Австро-Угорщини.

Розглядаючи питання Першої світової війни в контексті України та Польщі учитель може запропонувати учням створення порівняльної таблиці, де можна почати заповняти перші дві стрічки: «Статус польських та українських земель напередодні світової війни» та «Плани воюючих сторін щодо польських та українських земель».

Передумови та початок війни актуалізують наступну стрічку порівняльної таблиці: «Орієнтація польських та українських політичних сил».

Спочатку розберемося, які були політичні сили на території Польщі та України, а потім поговоримо про їх можливу співпрацю. Як, ми знаємо землі Польщі знаходилися під під окупацією російських, австрійських та німецьких військ на початку війни та вони могли розраховувати на свої національнополітичні сили, які були поділенні: на пасивістів, активістів та революціонерів [12, с. 250].

В ході обговорення даного питання, можна розділити учнів класу на три групи. Дати їм завдання додому на підготовку інформації щодо цих трьох груп і потім провести гру. Та визначити яка із цих трьох сил в Польщі мала свою правильну думку.

І щоб краще учні зрозуміли дільність цих трьох сил. Наведемо їх позиції, як це відбувалося в історії самої Польщі. Пасивісти дотримувалися думки, що німці для польської нації – головна небезпека. Якщо в ході Першої світової війни переможе Троїстий союз. То це призведе до краху Польщі. Тому всі свої сподівання вони ставили на Антанту. В жовтні 1915 р. Пасивістами було створено Міжпартійне Політичне Коло, до складу якого увійшли кілька дрібних громадсько-політичних угруповань Націонал-демократична партія (ендеки), та реалісти.

Однією із головних фігур цього табору був Р. Дмовський. Який користувався підтримкою російської сторони. Та в подальшому намагався створити за допомогою неї військові формування. Але Російська імперія після того, як видала згаданий вище меморандум нічого більше не робила, щоб вирішити “польське питання”. І тому в 1915 році Р. Дмовський звернувся за допомогою до Франції та Англії.

Інша група учнів готує розбір сил та думок активістів. На думку деяких істориків це можна заперечувати. Якщо так вважати за правду. З точки зору історії. То активісти підтримували Німецьку імперію та Австро-Угорську монархію. Лідером політичної течії активістів був Ю. Пілсудський, який розпочав створення польських військових легіонів у складі австро-угорської армії. Активісти розуміли, якщо у першій світовій війні переможуть Центральні країни (Антанта), то Польща перетвориться в їх сателіта. Та буде приймати ті закони, які її скажуть Центральні країни. Щоб цьому запобігти був радикальний варіант на нашу точку зору. Так званий “австрофільський варіант” розвитку події.

То була принципово інша концепція здобуття незалежності в країні. Суть якої передбачала приєднання Польщі до Австро-Угорської імперії, як третього рівноправного її члена, утворивши федерацію. Однак ці прагнення не знайшли підтримки у німців [16, с. 119-120].

Крім цього ця політична сила не була монолітною. На чолі табору була правиця, тобто Соціалістична партія Польщі, яку очолював Ю. Пілсудський. До цього табору входили й інші структури, такі як. Клуб Польських Державників, утворений в березні 1916 р, Ліга Польської Державності, що виникла в березні 1915 р. Та галицький Головний Національний Комітет, створений 15 серпня 1914 р.

В подальшому почало відчуватися напруження між поляками та монархією країни, що у подальшому переросло в конфлікт між ними. Бо

поляки прагнули здобути свою незалежність та автономію Галичини, про яку згадувалося вище. Та, яку прагнула мати у своїх володіннях Німецька імперія.

Як наслідок польська політична еліта було поділена між проросійською та пронімецькою та австрійською орієнтаціями, які по різному бачили та йшли до здобуття поляками незалежності.

Перша з них сподівалася, що Російська імперія та союзники допоможуть полякам здобути незалежність. А люди іншої позиції закликали до активніших дій за відновлення державності за співпраці з Австро-Угорщиною та Німецькою імперією.

Третя група учнів готує інформацію про табір революціонерів. Слід зазначити, що він був самим слабшим із всіх трьох течій. Польська партія соціалістів – лівиця, соціал-демократи Литви та Королівства Польщі переконували, що вибухне соціалістична революція і переможе в цілій Європі. Вони засуджували “імперіалістичну війну” і вважали, що занепад панування буржуазії принесе польським робітникам соціальну та національну свободу [27, с. 134-135].

Водночас українці ставилися, до прагнень поляків байдуже. Бо вони сподівалися на поділ Королівства Галиції і Лодомерії, де Східна Галиція, яка називали Галичиною, мала би знаходитися у підпорядкуванні українців.

В кінці дебатів між учнями учитель повинен зробити наступний на нашу думку висновок. Коли розпочалася перша світова війна то активізувалися політичні сили в Польщі. До яких входили паси вісти, активісти та революціонери. Які намагалися вирішити “польське питання”. Але без допомоги інши країн вони не змогли б досягти у подальшому своєї незалежності. Пасивістам допомагала Російська імперія, Англія та Франція. Активісти були спрямовані на співпрацю із Австро-Угорщиною та німецькою імперією. А революціонери сподівалися на здійснення революції, яка допоможе польському народу отримати суспільну та національну свободу [14].

Крім діяльності партії на території Польщі. у листопаді 1916 року Німеччина за допомогою спеціального акта пообіцяла публічно створити Регентське королівство Польща, водночас таємно плануючи анексувати до 35 тисяч кілометрів квадратних його території, та етнічно очистивши її від 3 млн євреїв та поляків, щоб звільнити місце для німецьких поселенців після війни.

Як наслідок діянь Німецької імперії, Франція звернула увагу на те, що меморандум Російської імперії від 20 січня 1914 року зміг надати “польському питанню” статус міжнародного характеру.

У меморандумі, який було згадано вище говорилося про наступне: міністр закордонних справ Російської імперії запропонував відновити автономне Царство Польське. Та, щоб в ньому говорили на польській мові у школах та використовували її у місцевому самоврядуванні. І щоб коли закінчиться війна долучити, до нього землі Західної Галичини, Східної Познанщини та Східної Сілезії.

Але Російська імперія запротестувала проти цього заходу з боку Франції, оскільки вона хотіла мати свого сателіта, як Конгресове королівство (або Привіслянський край) як єдину справжню “Польщу”. Через деякий час росіяни пішли шляхом Німеччини і пообіцяли полякам збільшити автономію.

Потрібно розповісти й про Українські політичні сили того періоду. Вони на той час перебували під владою Російської та Австро-Угорської імперії. Українські політичні сили обирали теж обирали ту чи іншу сторону. Але були й ті, хто виступали за нейтралітет, зокрема Товариство Українських поступовців, яке вважало, що підтримка будь-кого у цій війні може зашкодити українській справі.

Щодо співпраці між польськими та українськими політичними силами в роки Першої світової війни, то вона була досить обмеженою і частковою. У багатьох випадках, польські та українські патріотичні спільноти були ворогами і боролися за контроль над територіями, які вважали своїми.

Під час Першої світової війни українці та поляки були представлені в складі армій Російської Імперії, Австро-Угорської імперії та Німеччини. У дидактичній таблиці це може відобразитися стрічкою «Військові формування українців та поляків» [7, с. 23].

Українці в складі Австро-Угорської армії були переважно у складі австрійських військових формувань. Окремим суто українським військовим підрозділом у складі австро-угорської армії був легіон Українських січових стрільців: *«...австрійська влада вибрала тільки 2,5 тис. осіб (на це вплинули її перешкоди з боку поляків), яких поділила на десять сотень. Керувала формуванням підрозділу Бойова управа УСС»*. Українські формування в Російській армії склалися переважно з українізованих у 1917 році військових підрозділів.

Поляки були представлені в складі армій Російської Імперії, АвстроУгорської імперії та Німеччини: *«Так, у Росії були створені чеський, польський, югославський корпуси, у Німеччині та Австро-Угорщині — підрозділи з українців та поляків»*. *«Крім регулярних армій, жінки воювали у складі національних збройних формувань, як-от у легіоні Українських січових стрільців чи польських легіонах»*.

У 1914 році, коли почалась війна, на території, яка перебувала під контролем Росії, були військові дії між російською та німецькою арміями. Німецькі війська просувалися на схід через Польщу до Росії, тоді як російські війська проводили контрнаступ іноді на території Польщі. Військові дії на території, яка перебувала під контролем Австро-Угорщини, були менш інтенсивними.

У 1915 році німецькі війська здійснили успішну кампанію на сході, захопивши значну територію в Росії, в тому числі Львів та Холм на території України. Німецька армія просунулася далі на схід і досягла Волині та Білорусії. Військові дії на території Польщі були менш активними в наступні роки війни [7].

Коли бойові дії перекинулися на землі України в серпні – вересні 1914 року. внаслідок Галицької битви то тут свої інтереси показала армія Російської імперії. Це був успіх на Південно-Західного російському фронті. Внаслідок цього було, зайняли майже всі землі Буковини та Галичини, взято в облогу фортецю Перемишль, захоплено місто Львів, та вийшли до Карпатських перевалів [9, с. 113-115].

Можна сформулювати для школярів наступний ланцюг та занотувати його, до зошиту. Після перемоги в Галицькій битві, за наполяганням союзників армія Російської імперії перейшла в наступ проти Німеччини. Та в свою чергу спрямувала своє військо в бік Варшави. щоб відволікти росіян та запобігти втраті австрійських військ.

В подальшому російські та німецькі війська зішлись в битві в районі Івангорода і Варшави на фронті, яких складав триста кілометрів. Як наслідок цього бою Російська армія розгромила дві армії супротивника. Було відкрито шлях на Берлін. Проте німецькі генерали Е. Людендорф та П. Фон Гінденбург зуміли спромогтися запобігти російському вторгненню.

Взагалі за шкільним курсом автори підручників ділять історію Першої світової війни на періоди. Наприклад перший період з початку війни у 1914 році (туди входить причини війни, території на яких відбуваються воєнні дії, зокрема це стосується України та Польщі і т.д.). Другий період військові компанії з 1915 по 1916 роки. Про це піде мова надалі в нашому дослідженні [9, с. 223].

Російську Імперію вважали самою слабшою державою із країн союзниць, бо вона не мала необхідного озброєння. Та проти неї було спрямовано головний удар військ Німеччини. Хоч вона і мала необхідну кількість людей, серед яких і воювали українці. Хоч це не було їм необхідно. Цю думку необхідно донести до школярів. Адже на все те, що необхідно робити потрібно населенню тією чи іншою країни.

У 1917 році після Лютневої революції в Російській імперії, остання зазнала змін у владі та політиці. Німецькі війська використали цю незрілість нового режиму та здійснили успішну кампанію на сході. Вони захопили частину території України та частину Польщі, тоді як більша частина Росії перетворилася на територія повстання та громадянської війни.

У 1918 році, після закінчення війни на заході, Німеччина спрямувала свої сили на схід, намагаючись створити велику центрально-східну імперію, що охоплювала би частину України та Польщі. Німецькі війська здійснили успішну кампанію проти Російської імперії, підкоривши багато територій на сході. Проте ця імперія проіснувала недовго, адже до кінця 1918 року країни Центральної та Східної Європи, які були під владою Німеччини та її союзників, почали визнавати незалежність та входити до складу нових держав [44].

Перейдемо, до питання утворення УНР та ставленні поляків до неї. 17 березня 1917 року було утворено а Українську Центральну Раду, яка постала в Києві. Фактично через місяць після утворення УЦР у Києві 19 – 21 квітня 1917 року було проведено Всеукраїнський національний конгрес, де було ухвалено ряд важливих рішень. Центральна Рада із громадського об'єднання киян перетворилася в загальноукраїнську громадську організацію, що в очах громадськості став українським парламентом.

Ставлення поляків до УЦР чудово відображене в підручнику М. Мудрого та О. Аркуші: *«Неоднозначно склалися стосунки з поляками, які мали національно-культурні, громадські й політичні організації, пресу. Лише в Києві в 1917 р. проживало близько 80 тис. поляків. Після Лютневої революції поляки в Україні створили Польський виконавчий комітет Об'єднання польських організацій на Русі, який підтримав Центральну Раду. На демонстраціях поряд із синьо-жовтими прапорами піднімалися й польські червоно-білі знамена, лунало гасло «За нашу і вашу свободу». Однак згодом*

ставлення поляків до української влади змінилося на гірше, передусім через конфіскацію поміщицьких землеволодінь» [28, с. 105].

Питання автономності України не було вирішено. Бо Центральна Рада опинилась у складному становищі: з одного боку — “глуха” позиція Тимчасового уряду, а саме Російська імперія не визнавала Центральної Ради з іншого — зростаюча хвиля українського національно-визвольного руху, що загрожувала перерости у стихійні протести. Ситуацію конфлікту загострив Перший універсал від 23 червня 1917 року, в якому проголошувалася ідея автономії України, та створення виконавчого органу УЦР – Генерального секретаріату.

Внаслідок переговорів української та російської сторони 16 липня 1917 року постав Другий універсал. Тимчасовий уряд визнав найвищим органом крайового управління в Україні переформатований Генеральний секретаріат, тоді як Центральна Рада обіцяла утримуватися від самостійного проголошення української автономії. Ще 11 липня 1917 року Центральна Рада ухвалила ввести до свого складу представників партій національних та етнічних меншин України. Представникам етнічних спільнот в УЦР належало близько 30% місць. Це при тому, що вони складали приблизно 25% населення України. Якщо росіяни мали в УЦР і 14% місць, євреї 6%, то поляки 2,5%. У Генеральному Секретаріаті генеральний секретар з міжнаціональних справ, тобто міністр, мав трьох заступників, серед яких був представник польської спільноти, який проводив діловодство польською мовою.

Коли було видано Третій універсал від 20 листопада 1917 року, польська спільнота отримала національно-персональну автономію: *«Тому оповіщаємо, що народам великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя та доручаємо нашому Генеральному Секретарству національних справ подати нам в найближчому часі законопроект про національно-персональну автономію».*

Брест-Литовський мирний договір від 27 січня (9 лютого) 1918 року це мирна угода між Українською Народною Республікою з одного боку та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією з іншого, підписана у Бресті (Брест-Литовську). Через декілька місяців радянська Росія була змушена підписати даний договір, зобов'язавшись визнати незалежність Латвії, Польщі, України, Литви, Фінляндії. Та Естонії. З одного боку це надало автономію Польщі та Україні. Але з іншого боку 3 березня 1918-го, вже за рік більшовики перейшли в наступ, і період першої української незалежності закінчився [45].

Симон Петлюра був провідником УНР під час революції 1917-1921 років. В жовтні 1918 року він домігся влади в Україні, але вже в грудні того ж року його уряд був повалений гетьманом Павлом Скоропадським. Гетьманат П. Скоропадського мав короткий період влади в історії України (квітень - грудень 1918 року).

Українська територія була важлива й для Польщі і для більшовицької Росії. У грудні 1918 року, після зміни влади, яку знову отримав Петлюра розпочалися збройні протистояння за контроль над західними областями України. Конфлікт тривав до 1921 року і завершився підписанням Ризького миру, за яким польсько-український кордон був визначений на підставі територій, що знаходилися під контролем обох сторін на той момент.

1918 році на території Галичини було проголошено Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР), що призвело до конфлікту між українцями та поляками, які вважали ці землі польськими.

У ставленні до національних груп ЗУНР старалася вести обережну політику: *«Уже в перших офіційних актах Української Національної Ради йшлося про громадянську, національну й релігійну рівноправність та закликалося національні меншини — поляків, євреїв та німців — направити своїх представників до УНРади. Становище національних меншин визначало кілька законів, ухвалених УНРадою в 1919 р. Закон про мову встановив*

держаною мовою українську, а меншинам гарантував право використовувати у відносинах з владою рідну мову. Відповідно до закону про громадянство громадянами ЗУНР були ті, хто належав до місцевої громади. Хто не бажав приймати українського громадянства, мав подати заяву про набуття громадянства іншої держави». У сеймі ЗУНР національним спільнотам планувалося виділити місця згідно пропорцій серед населення: 160 - українцям, 33 полякам, 27 євреям і 6 німцям.

У 1919 році Польща розпочала війну проти УНР, прагнучи захопити західні області України. УНР спочатку мала деякі успіхи в боротьбі з польськими військами, але з часом була змушена відступити.

21 квітня 1920 року підписано політичну конвенцію (Варшавську угоду). Вона була підписана представниками Польщі і Української Народної Республіки, які розроблялись таємно від уряду УНР й польського сейму. Симон Петлюра згодився на умову визнання українсько-польського кордону, розташованого вздовж річки Збруч і далі вздовж Прип'яті до її впадіння. Польська Республіка, у свою чергу, обіцяла не укладати міжнародні угоди, спрямовані проти УНР. Взаємно гарантувалися національно-культурні права українців у Польщі та польського населення в Україні [1].

Аналіз діючих шкільних підручників на згадку слів «Польща», «поляки», «польський»:

Підручники	Слова		
	Польща	Поляки	Польський
Гісем О. В. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем. — Харків: Видво «Ранок», 2018. 256 с.: іл	54	15	95
Мудрий М. М. Історія: Україна і світ: (інтегр. курс, рівень стандарту): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти / М.М. Мудрий, О.Г. Аркуша. - Київ: Генеза, 2018. 288 с.: іл., карти.	43	46	48

Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.: іл.	34	30	56
Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / О. К. Струкевич. К.: Грамота, 2018. 240 с.: іл.	45	34	66
Пометун О. І. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О.І.Пометун, Н.М.Гупан. К.: УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с.: іл.	45	45	78
Бурнейко І. О., Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2018. 256 с. : іл.	34	67	34
Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України [рівень стандарту]: підручник для 10 кл. закладів загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2018. 256 с. : іл.	67	23	78
Власов В. С. Історія України (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2018. 304 с.	45	60	71
Власов В. С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.	23	45	76

Отже через значні події пройшли відносини українців та поляків в роки Першої світової війни та після неї. Від спільних діянь на політичному фронті, до військового конфлікту після війни. Та до підписання мирної угоди у 1920

році. А, що стосується порад укладачам підручників. То по-перше, потрібно більше уваги приділяти перебігу підій під час війни, шляхом розширення тем із цього приводу. По-друге, включати більше інтерактивностей у матеріал підручників.

1.2. Особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в міжвоєнний період (1921-1939 рр.) в шкільному курсі новітньої історії України

Українсько-польські відносини у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) відіграли важливу роль у формуванні сучасної історії України. Однак, висвітлення цих відносин у шкільному курсі новітньої історії України може мати свої особливості, зумовлені різними авторськими підходами, політичними та історичними контекстами.

Щоб дослідити питання українсько-польських стосунків у 1921-1939 рр. слід спочатку проаналізувати діючу шкільну програму з історії. У діючій шкільній програмі історії 2022 року українсько-польські стосунки відображено так [30].:

Історія України	
Розділ 5. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	
У результаті навчально-пізнавальної діяльності учні/учениці зможуть:	Зміст навчальнопізнавальної діяльності

<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>хронологічні межі</i> перебування і правовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі...; – <i>дати</i> утворення УНДО, ОУН.... <p>Розуміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>зміст понять:</i> «інтегральний націоналізм», «національна кооперація», «осадництво», «пацифікація», «русини», «східні креси», «український націоналістичний рух»...; – <i>сутність та особливості</i> національної політики Польщі... щодо українського населення; – <i>передумови формування та зміст</i> теорії «інтегрального націоналізму»; – <i>вплив міжнародних відносин</i> міжвоєнного періоду на долю регіону. <p>Уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>синхронізувати</i> події політичного, соціально-економічного та культурного життя українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини та УСРР у 1921–1939 рр.; – <i>використовувати карту як джерело інформації</i> про розподіл українських територій між державами Центрально-Східної Європи в 1921–1939 рр.; – <i>аргументувати особисті судження</i> щодо діяльності 	<p>Правовий статус українських земель у складі Польщі. Політика Польщі щодо «східних кресів» та міжетнічні відносини в Галичині і Волині. Осадництво. «Пацифікація». Економічний розвиток української спільноти в умовах Польської держави. Українська кооперація. Культурно-просвітні і спортивні товариства українців. Українські політичні організації. Українське народно-демократичне об'єднання (УНДО). Організація українських націоналістів (ОУН). Культурне й релігійне</p>
<p>УНДО,... ОУН;...</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>визначити основні тенденції та протиріччя</i> розвитку культури на західноукраїнських землях; – <i>укласти історичні портрети</i> визначних особистостей (...Андрей Шептицький, Василь Мудрий, Дмитро Донцов, Євген Коновалець). 	<p>життя на західноукраїнських теренах в умовах іноземного панування. Уряд УНР в екзилі. Діяльність української політичної еміграції.</p>

Всесвітня історія	
Розділ 4. Держави Центрально-Східної Європи	
<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>час</i> утворення нових держав у Центрально-Східній Європі, формування авторитарних режимів у регіоні...; – <i>перебіг</i> економічних, політичних і культурних процесів у країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період. <p>Розуміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>поняття</i>: ... «примусова асиміляція», «санація», «сепаратистський рух»; – <i>особливості</i> політики Польщі в Галичині й на Волині та причини наростання напруги між українцями і поляками внаслідок пацифікації, осадництва та колонізації; – <i>труднощі становлення</i> нових незалежних держав у Центрально-Східній Європі; – <i>особливості</i> авторитарних режимів у країнах Центрально-Східної Європи; – <i>сутність</i> національних проблем у центральносхідноєвропейському регіоні. <p>Уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>синхронізувати</i> процеси та події в країнах Центрально-Східної Європи; – <i>схарактеризувати</i> геополітичне становище Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період; – <i>встановити</i> передумови становлення авторитаризму в країнах Центрально-Східної Європи; – <i>порівняти</i> розвиток країн регіону в міжвоєнний період; 	<p>Відновлення польської державності. Становлення Другої Речі Посполитої.</p> <p>Переворот 1926 р</p>

– висловлювати аргументовані судження про політичну діяльність ... Юзефа Пілсудського.	
--	--

Крім того, історія польської меншини в УСРР/УРСР може підніматися в розділі 4 історії України «Україна у складі тоталітарної імперії – Союзу радянських соціалістичних республік».

Таким чином можна виділити кілька питань українсько-польських стосунків:

1. Статус польських та українських земель на початку 1920-х рр.
2. Політика Польщі в західноукраїнських землях.
3. Економічний розвиток української спільноти в умовах Польської держави.
4. Культурне, релігійне та спортивне життя на західноукраїнських теренах.
5. Українські політичні організації.
6. Співпраця Польщі з урядом УНР в екзилі.

До переліку даних питань можна додати шосте, що відсутнє у шкільній програмі, але має надзвичайно важливу роль для розвитку українськопольських стосунків:

7. Польська етнічна спільнота в УСРР/УРСР у 1920-30-х рр. (коренізація в Україні: українізація та польська коренізація; репресії проти українського та польського відродження в УСРР).

Тепер розглянемо кожне питання окремо.

1. Статус польських та українських земель на початку 1920-х рр.

Після Першої світової війни та революцій в Росії, Австро-Угорщині та Німеччині, 11 листопада 1918 року після багатьох століть поділу та розділу Польщі між сусідніми імперіями Польська республіка оголосила незалежність. Дана незалежність була визнана світовим співтовариством, тому поляки могли вільно самі обирати свій державний устрій та державну політику. Міжвоєнна

Польща була шостою за величиною країною в Європі з населенням понад 27 млн осіб.

У 1921 році була прийнята нова конституція, і Польська республіка стала відома як Друга Річ Посполита. Конституція надавала широкі права громадянам та закріплювала принципи демократії та правової держави. Проте, теорія не могла узгоджуватися з практикою через наявність значної частки етнічних меншин. Новостворена Друга Польська Республіка, одна третина громадян якої були неетнічними поляками, займалася просуванням польської ідентичності, культури та мови за рахунок етнічних меншин країни, які відчували себе відчуженими через цей процес [9, с. 223].

В ці роки територія УНР була розділена між сусідами: більша половина – радянською росією, менші частини – Польщею, Румунією, Чехословаччиною. Підконтрольні росії землі в переважній більшості були оформлені в псевдодержавне утворення Українська соціалістична радянська республіка, яка «де-юре» була незалежною у союзі з РСФРР, а «де-факто» - окупованою росією територією. Прикладом процесу реімперіалізації та червоного імперіалізму було те, що частина земель УНР з українською більшістю була включена до складу росії. Крім того, На території УСРР ніколи не проводилися вільні вибори і вся її політика керувалася з Москви. З утворенням СРСР відбулося остаточне привласнення московою суверенітету України.

Порівняння такого статусу в шкільних підручниках, звичайно відсутнє, але учитель може запропонувати учням скласти порівняльну таблицю міжвоєнних Польської республіки та УСРР/УРСР, на основі якої слід зробити висновки.

2. Політика Польщі в західноукраїнських землях.

На початку 1930-х років у Польській республіці проживало 4,4 мільйони українців. Проте, є сумніви в точності цієї статистики, і їх кількість, ймовірно, була більшою. Українські землі у складі Польщі склалися з двох частин:

Східної Галичини, що колись належала Габсбурзькій монархії, і Західної Волині, Південного Підляшшя, Полісся і Холмщини, які були частиною Російської імперії. Ці регіони відрізнялися політичними традиціями. Галичина стала місцем українсько-польських конфліктів, які перейшли в період міжвоєнної Польщі. Галичину розділили на три воєводства — Львівське, Станіславське, Тернопільське, і вони отримали назву "Східна Малопольща". Західну Волинь, Полісся, Південне Підляшшя та Холмщину розподілили між Луцьким, Брестським і Люблінським воєводствами.

На початку 1920-х років польський уряд був готовим піти на поступки українцям, але були прихильники жорсткого ставлення, зважаючи на їх боротьбу за незалежність. За участь у війні або за підозрою в такій участі польська влада затримала тисячі українців. Частина української спільноти вважала, зокрема УВО на чолі з Є Коновальцем, що війна не закінчилася і боротьбу слід продовжувати.

Завданням учителя є організація бесіди навколо таких питань:

1. *Які причини ліквідації української державності на західноукраїнських землях?*
2. *До складу яких воєводств входили українські землі?*
3. *Чому українці не отримали однієї адміністративної одиниці?*
4. *Чому на території Поліського воєводства, де за попередніми переписами домінували українці, тепер домінують «тутейші»?*
5. *Які заходи слід було робити польській владі, щоб викликати симпатії українців?*

3. Економічний розвиток української спільноти в умовах Польської держави.

Польська окупація призвела до того, що Західна Україна була економічно експлуатована. Було викрадено багатство регіону, а розвиток української економіки був обмежений. Польські компанії та колонізатори

займали провідні позиції в економіці регіону, що призвело до нерівності для українських селян та робітників.

У другій Річі Посполитій також відбувався економічний розвиток, культурний піднесок та розквіт науки та мистецтва в Польщі. Протягом цього періоду з'явилося багато видатних польських художників, письменників та вчених [12, с. 123].

Один із шкільних підручників подав історичні реалії того часу, таким чином: після 1923 року уряд розділив територію держави на дві економічні зони: Польщу "А", яка складалася з основних польських земель, і Польщу "Б", до якої входили українські землі.

Влада надавала перевагу промислового розвитку на території Польщі "А". Це призводило до концентрації понад 80% металообробної, хімічної, текстильної та інших промислових галузей саме тут. На території Польщі "Б" розвивалися галузі, які не потребували значних капіталовкладень, такі як деревообробна, харчова, нафтовидобувна тощо. Значить, Волинь та Галичина того часу використовувалися як джерело сировини, а самі цінні ресурси забиралися для більш розвинутої території Польщі "А" [9, с. 114].

На території Польщі "Б" переважали дрібні підприємства, які становили 85% від загальної кількості. Заробітна плата робітників у західноукраїнській промисловості була в 1,5-2 рази нижча, ніж середня по країні. У відповідь на це робітники часто влаштовували страйки. Ставлення до корінних мешканців Польщі того часу було значно кращим, ніж до українців.

Що стосується питання сільського господарства, то тут переважала велика приватна власність на землю, вона належала поміщикам, державі і церкві. На початку 20-х років середнє землеволодіння поміщиків складало понад 3,5 тисячі гектарів. Водночас 81,1% всіх земельних господарств селян мали площу до 5 гектарів. Ця ситуація призводила до соціальної напруги серед селянства і змусила польську владу здійснити аграрні реформи. У 1920 році сейм ухвалив закони, спрямовані на планомірну колонізацію українських

земель польськими військовими і цивільними поселенцями.

Осадництво – процес заселення нових територій або створення нових поселень на віддалених або непідкорених територіях. Його можуть здійснювати державні органи або приватні особи, і його метою може бути економічний розвиток, політичний контроль, релігійна експансія або комбінація цих факторів [12, с. 105-110].

Польське осадництво мало два основні напрямки. Перший напрямок включав колонізацію східних земель Європи, включаючи території України, Білорусі, Литви та Росії. Цей процес охоплював заснування польських поселень, розвиток сільського господарства, господарську діяльність та створення міст. Польське освоєння мало значний вплив на формування етнічного складу та культурного розвитку цих регіонів.

Другий напрямок пов'язаний із проникненням польських поселенців на західні території, зокрема в Східну Пруссію та Галичину. Польські поселенці створювали нові сільські поселення, освоювали землі та пропагували свою культуру і традиції.

Коли польський уряд збільшив тиск, українське селянство вийшло за межі законних способів захисту своїх інтересів і прибігло до насильницьких дій. Навесні 1930 року на території Волинського, Львівського, Тернопільського та Станіславського воєводств відбулося понад 3 тисячі протестних акцій проти держави, з них 160 супроводжувалися зіткненнями з поліцією. У відповідь польський уряд вжив тактику, що називалася пацифікацією. Пацифікація – політика польської влади на західноукраїнських землях, спрямована на придушення виступів місцевого населення за допомогою поліції та військ.

На нашу думку, оптимальними способами висвітлення даних питан є створення з учнями мап думок на тему «Польща Б» та «Осадництво».

4. Культурне, релігійне та спортивне життя на західноукраїнських теренах.

Суспільне життя: звеличення особи Ю. Пілсудського й водночас критика його опозицією; відсутність панівної ідеології; легальне існування різноманітних молодіжних організацій (релігійних, націоналістичних, скаутів та ін.).

Українська спільнота в Польщі активно сприяла розвитку української культури. Було засновано українські школи, газети та журнали, які допомагали зберегти українську мову та ідентичність. Крім того, існували культурні обміни між українськими та польськими інтелектуалами, що сприяло взаємному розумінню та співпраці [9, с. 113].

Українська культура в Польщі розвивалася, зокрема, завдяки видавництвам, які публікували книжки українських авторів. Також існували українські театри, хори та музичні колективи, які виступали перед українською громадою. Було створено культурні організації та товариства, що пропагували українську літературу, мистецтво та традиції.

Організація «Просвіта», яка діяла у Західній Україні, виступала основним центром загальнокультурних зусиль. Вона займалася видавничою діяльністю, випускала книги, журнали і газети, підтримувала мережу читалень, публікувала навчальні матеріали, організовувала дитсадки і проводила спеціалізовані курси. В цей же період, з 1920-х до 1930-х років, у Західній Україні діяли молодіжні організації, такі як «Сокіл», «Пласт» та інші. Жіночий рух був представлений, зокрема, організацією під назвою «Союз українок», яку протягом тривалого часу очолювала Мілена Рудницька, доктор філософії і депутатка польського сейму [1, с. 70].

Українські художники та скульптори, які навчалися в мистецьких закладах Польщі, Австрії, Німеччини та Франції, активно працювали і прийняли нові підходи до зображення світу, вплинуті тенденціями модернізму. Іван Труш, Олекса Новаківський, Олена Кульчицька та багато

інших митців з західної України продовжували розвивати ці нові художні явища. Сформувалися творчі групи, такі як "Гурток діячів українського мистецтва", "Асоціація незалежних українських митців" і "Товариство діячів образотворчого мистецтва Підкарпатської Русі", які презентували різноманітні жанри.

Релігійне життя: Більшість населення західноукраїнських земель відрізнялося релігійністю. При цьому у Галичині переважали греко-католики, а на Волині та Поліссі – православні. Збереження власної віри було важливою складовою для самозбереження української ідентичності. Церква відіграла значну благодійну роль, засновувала навчальні заклади різних типів і видавала періодичні видання. Православні українці зазнали найбільшого

переслідування. У 1924 році православна церква в Польщі оголосила свою автокефалію [12, с. 145].

Проте, в 1930-х роках польська влада розпочала масове навернення православних до католицизму, супроводжуване руйнуванням православних храмів, а деякі з них були передані римо-католикам. Звернення митрополита Андрея Шептицького до Ватикану з вимогою зупинити процес католичення краю не принесло результатів. Українська греко-католицька церква мала сильнішу позицію. Її очолював митрополит Андрей Шептицький, один з найвидатніших духовних лідерів українців. У 1929 році греко-католики заснували Богословську академію, керівником якої був Йосиф Сліпий.

Дане питання пропонуємо вивчати через текстові та візуальні джерела, задіюючи методику інфорграмотності.

5. Українські політичні організації.

Крім економічних і соціальних сфер, в політиці також проводилися активні заходи. У 1925 році українці мали 12 політичних партій, які

представляли широкий спектр політичних поглядів. Українські партії активно змагалися за місця в польському парламенті. Зокрема, представництво українців у сеймі з 1927 по 1930 рік зросло вдвічі. Незважаючи на відсутність єдності серед них (вони переважно відстоювали одну з трьох орієнтацій: пропольську, прорадянську або самостійницьку), українське парламентське представництво стало впливовим фактором у політичному житті, і польський уряд був змушений зважати на нього.

Серед української громадськості Галичини найбільш впливовим вважалось Українське народно-демократичне об'єднання (УНДО), яке було засноване в 1925 році. Його головною метою було досягнення конституційної демократії та незалежності України. УНДО мали впливові лідери, такі як Д. Левицький, В. Мудрий, О. Луцький та інші. Більшість українських депутатів у польському сеймі представляли УНДО [20].

Це утворення відіграло важливу роль у політичному житті, активно захищаючи інтереси українців. Воно прагнуло до участі українців у політичних процесах Польщі, зокрема в парламенті, і боролось за отримання автономії для українських земель. Організація була голосом захисту прав людини та громадянських свобод, активно протистояла дискримінації. Крім цього, вона займалася створенням економічних та соціальних ініціатив, спрямованих на покращення життєвих умов української громади. Організація сприяла розвитку кооперативних структур, підтримувала створення підприємств та господарських об'єднань, які забезпечували робочі місця і економічну самостійність українців.

Щоб покращити увагу та пам'ять учнів, їм потрібно запам'ятати та утворити ланцюжок із вище згаданих матеріалів та записати це до зошиту. Першою його ланкою буде рік заснування УВО (1920 у Празі). Наступна ланка це об'єднання УВО з іншими націоналістичними групами та утворення ОУН (1929 рік). Та її радикальна діяльність в державі Польща. Заключною ланкою ланцюжка буде утворення Українського народно-демократичного об'єднання.

Тому слід поговорити про створення Українська націоналістична організація ОУН в 1929 році у Відні, встановила націоналістичний курс в українському русі. ОУН була створена спільними зусиллями різних груп, таких як Українська військова організація (УВО), яка об'єднувала колишніх офіцерів української армії та вела збройну боротьбу проти польської окупації Східної Галичини, студентські організації, такі як "Асоціація української націоналістичної молоді" (Львів), "Українська націоналістична молодь" (Прага), "Легіон українських націоналістів" (Подебради, ЧСР), а також інші націоналістичні групи. Полковник Є. Коновалець, керівник УВО та командир УСС під час визвольних змагань, очолив ОУН.

Ці та наступні дані поданні у рекомендованому підручнику від Міністерства освіти і Науки України - Історія: Україна і світ. 10 клас. Гісем - Нова програма [12, с. 148-149].

ОУН прийняла ідеологію інтегрального націоналізму, розроблену Д. Донцовим. Ця ідеологія відкидала демократичні принципи і стверджувала, що демократія призвела до поразки визвольних змагань у 1917-1921 роках. Найвищою цінністю для націоналістів була національна держава, яку очолював верховний провідник, або вождь. Єдність між вождем і народом повинні були забезпечувати різні організації, такі як корпорації, коаліції, профспілки і виборні ради. ОУН, як єдина партія, відігравала роль ідеологічного провідника держави.

Проте засновники ОУН мало звертали увагу на майбутній соціально-економічний лад держави. Основними принципами було доведення прав українського народу на самостійну державу та визначення шляхів досягнення незалежності. Ідеологи ОУН вважали, що незалежність української держави можна досягти шляхом національної революції, яка включала всенародне повстання. Для підготовки до такої революції необхідно було застосовувати всі доступні засоби для розхитування окупаційного

режиму, такі як індивідуальний терор, саботаж, напади, демонстрації та акції протесту, а також одночасно готувати населення до повстання.

Для систематизації матеріалу про українські політичні сили учням варто запропонувати скласти порівняльну таблицю.

6. Співпраця Польщі з урядом УНР в екзилі.

Польський уряд та уряд УНР, який перебував у екзилі з кінця 1920 року, мали обмежену та складну співпрацю через політичні й територіальні проблеми того періоду. Українські політичні емігранти могли шукати притулок у Польщі, отримувати деяку матеріальну допомогу й займатися політичною діяльністю.

Проте співпраця між Польщею та УНР в екзилі була обмежена через різні політичні амбіції, територіальні претензії й конфлікти. Польща прагнула відновити свої позиції на українських землях, які вона контролювала під час війни, маючи власні інтереси. З іншого боку, УНР бажала відродження незалежної української держави [1].

Тривали спроби співпраці між Польщею та УНР у деяких сферах, особливо щодо військових питань. Військові структури УНР у екзилі отримували певну допомогу від польського уряду.

Вище згадані дані майже на згадуються в шкільних підручниках з курсу Всесвітньої історії, бо вона трохи включена в курсу Історії України за 10 клас. Але знову-таки ну у всіх підручниках, у підручнику Пометун майже немає цієї інформації. А в іншому підручнику із курсу Історії України, за авторством (Власов, Кульчицький) 10 клас (Стандарт, Проф) подано інформацію про діяльність Уряду Української Народної Республіки в екзилі.

7. Польська етнічна спільнота в УСРР-УРСР у 1920-30-х рр.

Дана спільнота була значною, особливо на Правобережжі України. За історичними джерелами в 1926 р. в УСРР проживало 476,435 тисяч поляків (1,46 % всього населення), переважно в таких адміністративних одиницях:

Волинській окрузі — 86 тисяч, Шепетівській — 60,2 тисячі, Проскурівській — 58,5 тисяч, Бердичівській — 48,4 тисяч осіб.

Національною політикою щодо поляків УСРР керувало Польське бюро при РКП(б), яке ставило головною завданням так: поширення у спільноті більшовицької ідеології. У перші роки після утворення УСРР польська спільнота мала певні права на культурне самовизначення. Вона мала доступ до польськомовних шкіл, видавництв, театрів і газет. Наприклад, в УСРР у 1929–1930 рр. 381 польська школа (24 185 учнів). Із 1923 р. започатковано систему національно-територіального районування, за якою у місцях компактного проживання національних спільнот, створювалися національні районні, селищні та сільські ради. Так, 1925 року було створено Мархлевський польський національний район [4, с. 3]. 1931 року в УСРР налічувалося 164 польських сільських рад.

У 1930-х роках вже були засновані 24 промислові технікуми, 27 сільськогосподарських технікумів та 9 педагогічних технікумів, де навчання проводилося у національних мовах. Більшість головних польських освітніх та наукових, культурних установ знаходилися у Києві: Центральна польська бібліотека, Інститут польської культури, Польський центральний робітничий клуб. Польською мовою в Україні видавалася республіканська газета «Серп» та журнал «Глос млодзєжи», «Штандар піонера», діяло видавництво «Трибуна».

Польська спільнота, що опинилися в межах Радянського Союзу, зазнала примусової колективізації, державного терору, придушення релігії, чисток, трудових таборів і голоду. ліквідація політики “коренізації” негативно відбилася на становищі поляків в УСРР. Інша причина полягала в тому, що більшовицькі лідери розглядали Польщу як одну із основних антирадянських сил.

1928 р. в УСРР була започаткована злочинна практика насильницького переселення поляків із прикордонних районів. Однією з причин цього був опір

колективізації. 1931 року було ліквідовано національні бюро і секції при ЦК КП(б)У, а 1933 року почалися масові “чистки” комуністів польського походження. Наприклад, у Польському інституті культури були арештовані всі комуністи, за винятком одного. В наступні роки відбувається ліквідація польських адміністративних одиниць, закриття польськомовних газет та журналів. Було репресовано усю партійну, політичну та культурну еліту польської меншини УСРР/УРСР.

Аналіз діючих шкільних підручників на згадку слів «Польща», «поляки», «польський»:

Підручники	Слова		
	Польща	Поляки	Польський
Гісем О. В. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 256 с.: іл	54	15	95
Мудрий М. М. Історія: Україна і світ : (інтегр. курс, рівень стандарту): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти / М.М. Мудрий, О.Г. Аркуша. Київ: Генеза, 2018. 288 с.: іл., карти.	43	48	48
Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 240 с.: іл.	34	30	56
Струкевич О. К. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти / О. К. Струкевич. К.: Грамота, 2018. 240 с.: іл.	45	34	66
Пометун О. І. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О.І.Пометун, Н.М.Гупан. К. : УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с.: іл.	45	45	78

Бурнейко І. О., Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2018. 256 с.: іл.	34	67	34
Сорочинська Н.М., Гісем О.О. С 65 Історія України [рівень стандарту]: підручник для 10 кл. закладів загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2018. 256 с.: іл.	67	23	78
Власов В. С. Історія України (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2018. 304 с.	45	60	71
Власов В. С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2018. 256 с.	23	43	76

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити ряд висновків.

По-перше, не у всіх шкільних підручниках наприклад: вміщено дані про діяльність уряду Української Народної Республіки на території Польщі починаючи з 1920 – х років, чи про період санкції у Польщі. Тому потрібно, щоб був єдиний стандарт дотримання початкової програми за 10 – 11 класи із курсів Історії України та Всесвітньої Історії.

По-друге, хоч і існує шкільна програма для кожного класу, але кожний із авторів пише історичні дані по своєму. І деякі факти можуть бути вмонтовані у період шкільного навчання, а де які ні.

По-третє, потрібно включати різні інтерактивні дані до шкільних підручників, щоб дітям було цікавіше вивчати курси Історії України, Всесвітньої історії і т.д.

Важливо підкреслити висновок, який робить український дослідник М. Гетьманчук: *«Практика показала, що Варшава і Москва використовували приблизно однакові методи стосовно своїх національних меншин. Приклад Польщі вчив українців, якою не повинна бути національна держава. Проблема української національної меншини у Польщі стала пробним каменем для її демократичного устрою. При всій критиці щодо радянської політики стосовно польської національної меншини в УРСР не можна не відзначити, що чимала увага приділялася розвитку освіти і культури серед польського населення. Тільки це робилося методами, властивими командноадміністративній системі. В обстановці нагнітання культу особи Сталіна, штучного роздмухування класової боротьби, невомного вишукування «ворогів народу» і репресій, польське населення в Україні стало її жертвою».*

1.3 Друга світова війна (1939-1945 рр.)

Період про, якій піде мова нижче є досить важливим в історії багатьох країн, зокрема, України та Польщі. Амбіції тодішніх політичних керівників призвели до того, що мільйони людей зі всього світу почали проливати кров по факту нізашо. Якщо так розібратися, то всі війни у світі розпочинаються із рішення однієї людини чи групи, що прагнуть возвеличитися та вписати своє ім'я в історію. Такою людиною, у середині ХХ століття, був Адольф Гітлер, який захотів захопити та нав'язати усьому світу свої думки, переконання і своє уявлення про ідеальну світобудову.

Напередодні війни на Українські землі за даними одного із підручників – (з Історії України. 10 клас. Пометун - Нова програма), претендували три групи держав: Перша група складалася із Англії, Франції та США, які хотіли зберегти Версальсько-Вашингтонські домовленості. Другу групу очолювала Німеччина, до її складу також входили такі країни, як Угорщина та Румунія, котрі прагнули забрати собі землі України. Якщо б німецькі війська забрали

собі всю територію країни, то Угорщині відали Закарпаття, а Румунії — Бессарабію, Північну Буковину з південними районами України. На одному із з'їзді нацистської партії в 1936 р А.Гітлер говорив про те, що Українські землі є цінним ресурсом для війни та виходу, до в райони Закавказзя та Близького Сходу, до родовищ нафти. До третьої групи входили Польща, ЧехоСловаччина, СРСР, Румунія та Угорщина, які хотіли отримати ще більше земель внаслідок війни. Тут слід зауважити некоректність даних у підручнику, бо Румунія та Угорщина одночасно входили до двох груп. Але по факту, ми бачимо, що України відігравали досить таки важливу роль у Другій світовій війни. Про це, ми поговоримо нижче, а зараз повернемося до спроби окупації ще однієї країни крім Австрії, до початку війни [13, с. 167-168].

Як правило автори підручників вміщують короткі уривки із визначних промов політиків того часу. Зокрема у шкільному підручнику вміщено «Заяву В. Черчилля для преси щодо Мюнхенської угоди (21 вересня 1938 р.)»:

«Розчленування Чехословаччини під тиском Англії та Франції рівносильно повній капітуляції західних демократій перед нацистською загрозою застосування сили. Такий крах не принесе миру або безпеки ні Англії, ні Франції. Навпаки, він поставить ці дві країни у становище, яке поступово буде слабшати і ставати небезпечнішим. Одна лише нейтралізація Чехословаччини означає звільнення 25 німецьких дивізій, які загрожуватимуть Західному фронту. Крім того, вона відкриє нацистам шлях до Чорного моря. Йдеться про загрозу не тільки Чехословаччині, але й свободі й демократії всіх країн. Думка, наче можна підтримати безпеку, кинувши малу державу на поталу вовкам, — є фатальною помилкою. Воєнний потенціал Німеччини зростатиме впродовж короткого часу значно швидше, ніж Англія та Франція зможуть завершити заходи, необхідні для оборони.»

На нашу думку, дану промову слід розібрати по частинам, та пояснити дітям про існування відносно позитивних політичних діячів у роки Другої світової війни. У цьому допоможуть шкільні підручники. Наприклад,

складання логічного ланцюжка, що має таку форму: перша ланку утворює прихід до влади А.Гітлера 30 січня 1933 року та його діяльність в Німеччині, другу – українське питання в діяльності Ліги Націй та Німеччини, третя – політика «умиротворення» з боку Англії та Франції, остання – агресія Німеччини на території Польщі.

Перед питанням окупації Німеччиною території Польщі слід ще згадати політику СРСР, до якого входила Україна. За інформацією із підручника – (Історія: Україна і світ. 10 клас. Гісем - Нова програма), ми дізнаємося про те, що у 1920-1930-х роках зовнішня політика СРСР зазнала деяких змін. Зокрема країни хотіла вийти із міжнародної ізоляції та використати суперечності країн Заходу у своїх інтересах. Да і дії Японії почали загрожувати безпеці СРСР. Тому остання почала йти на зближення з Чан Кайші та рекомендувати КПК діяти спільно із Гомінданом у боротьбі проти Японії [21].

Незадовго до розділення Польщі, А. Гітлер пропонував Польщі разом виступити проти більшовицького режиму. А оплатою за участь у цьому виступі могла служити територія України. У 1933—1934 рр. відбувалися інтенсивні переговори Німеччини й Польщі про спільну діяльність у поході проти більшовицького режиму. Ймовірно, переговори між Німеччиною та Польщею були лиш хитрістю нацистів, які хотіли відновити свій військовий потенціал, а не допомагати іншій країні [39, с. 235-234].

Взагалі за 1930-ті роки “Українське питання” розглядалося декілька разів, Крайнім разом це сталося незадовго до початку війни, коли почали розроблятися плани щодо організації антипольського повстання на українських землях. Дана діяльність була на руку А. Гітлеру з одного боку, але з іншого це могло погіршити відносини із СРСР. А воювати із цією державою Німеччина не хотіла (вона цього не хотіла на початку Другої світової війни, але як ми знаємо із історії, через декілька років рішення А.Гітлера було змінено). Тому Гітлер хотів домовитися про співпрацю зі Й. Сталіним. Але домовитися зі Сталіним хотіли й інші країни – атлети того часу, а саме Англія

та Франція. Тому Й. Сталін повинен був зробити вибір на боці кого він виступить. Як ми знаємо із історії інколи одне рішення може перевернути успіх на зло. Так і сталося із рішенням, яке було прийнято у Москві. А воно передбачало прийняття співпраці із Німеччиною.

Нам потрібно розібратися на даний момент, які аргументи виділяв Й. Сталін в прийнятті свого рішення. Якщо б він погодився на союз із Францією та великою Британією, то це могло призвести до напруги і навіть до війни із Німеччиною. З іншого боку союз із Німеччиною міг вивести СРСР із міжнародного конфлікту який назівав. І плюс, до цього можна було припинити бойові дії із Японією, які велися на території Монгольської Народної Республіки в районі річки Халхін-Гол (із травня 1939 р.), на Японію могла вплинути тільки Німеччина своїм рішенням вивести війська першої із Монгольської народної Республіки і на територіальні придбання за рахунок Польщі, країн Балтії, Фінляндії та Румунії. Німеччина була згодна на це, щоб тільки вивести СРСР із гри та розв'язати собі руки для агресії проти Польщі, а згодом і проти країн Заходу [9, с. 157-158].

Остаточний етап, який передував початку Другої світової війни, був укладання пакту (міжнародного договору, який має велике політичне значення), між Німеччиною та СРСР на папері. Усі хто цікавиться історією України знають його під назвою «Пакт Молотова—Ріббентропа». Фактично це був документ про ненапад, що зі сторони Німеччини, що зі сторони СРСР, одна на одну. З одного боку це чудово, бо могло не статися кровопролитної війни між ціма країнами. Це було теоретично закріплено підписами, які зробили міністр закордонних справ Німеччини Й. фон Ріббентроп і народний комісар закордонних справ СРСР В. Молотова 23 серпня 1939 р. у Москві. Але, як завжди це буває що теорія розходить із практичними діями. Тому, ще цей пакт мав таємний додаток, який вміщено нижче.

З таємного додаткового протоколу до договору про ненапад між Німеччиною та СРСР (23 серпня 1939 р.): «...2. У разі

територіальнополітичного переоблаштування областей, що входять до Польської держави, межа інтересів Німеччини та СРСР пролягатиме лінією рік Нарев, Вісла і Сян. Питання збереження Польської держави та які будуть її кордони, може бути з'ясовано у подальшому. Уряди вирішать це питання в порядку дружньої обопільної згоди.

3. Стосовно південного сходу Європи, з Радянської сторони підкреслюється зацікавленість СРСР у Бессарабії. З Німецької сторони заявляється про її незацікавленість у цих областях.

4. Протокол зберігатиметься обома сторонами в суворій таємниці.»
[46].

До речі не в усіх підручниках із Історії України вміщено самий текст цього додатка до протокола. А на нашу думку, автори цих підручників зобов'язані вміщувати цю інформацію у своїх виданнях. Бо молоді слід знати, що інформація, яка лежить на поверхні не завжди може бути достовірною. Що в історії є безліч фактів, коли укладають таємні союзи, які можуть загрожувати інтересам інших країн, або в нашому випадку людській цивілізації в цілому. Крім вище перерахованого слід сказати, що розподіл Польщі стосувався і земель України, котрі входили на 1939 рік, до складу цієї країни [50].

Отже, на думку істориків, Друга світова війна розпочалася 1 вересня 1939 р. о 4 годині 45 хвилин, коли Німеччина напала на Польщу. Супротив який здійснювала країна, був героїчним, бо вона не мала такої військової могутності, як Німеччина та захищалася чим могла. Наведемо один із прикладів, який до речі майже не згадують в шкільних підручниках. А вчитель це знаходить із інших джерел. Це те, що Німеччини було близько 2000 одиниць тільки авіації, а в Польщі налічувалося трохи більше 400 одиниць авіації. Крім цього було залучено 2800 танків, 62 дивізії та 1,6 млн. вояків.

В перші дні війни авіаційних налетів зазнали міста України, а саме Львова та інших міст Західної України. До того ж населення тодішньої Західної України несло службу в лавах Польської армії. Звичайно, вони не

мали окремих українських підрозділів. Історики не називають їх точної кількості, деякі орієнтуються на 200 тис. Проте, точно відомо, що солдати українці у міжвоєнний період становили 11,19 % польського війська. За підрахунками професора Вальдемара Резмера, у вересні-жовтні 1939 р. у складі польського війська загинуло близько 8 тис. українців та приблизно вдвоє більше було поранених. Тому слід наголошувати, що війна, для українців розпочалася 1 вересня 1939 року.

Деякі українці в Західній Україні бачили німецьку агресію як можливість для встановлення незалежності для України, оскільки Німеччина вступила в війну проти Польщі з метою розпаду Польської держави. Українські націоналісти, такі як Організація українських націоналістів (ОУН), бачили в цьому шанс для створення незалежної української держави. Так, польський історик Ришард Тожецький у дослідженні «Поляки і українці» наводить факти, що українці нападали на відступаючі частини польських військ майже у кожному повіті, але це не мало характеру повстання [47].

А, що ж робило вище керівництво у Москві. То, як не дивно спостерігало за подіями, які розгорталися в Польщі. Німеччина ж закликала вести радянські війська на територію країни. Країною-агресором, за визначенням міжнародного права, є держава, яка першою використовує військову силу проти іншої країни, і тим самим вчиняє акт агресії. Європа визнала Німеччину як таку державу за міжнародним правом. І тільки через два тижні війська СРСР вступили, на землі Західної України, бо Радянський Союз не хотів бути поплічником країни-агресора в очах всього світу. Але це вже було байдуже Польщі, бо для її населення було несподіванкою вторгнення СРСР на її землі.

Саме цей відрізок в історії автори підручників зображують майже однаково. Тільки різняться в деяких фактах, або взагалі їх випускають із поля зору школяра та викладача, який в тому чи іншому шкільному закладу орієнтується спочатку на шкільну програму, а потім на підручники, які є в бібліотечних фондах навчальних закладів. Що на нашу думку може зробити

важким викладання, для дітей старшого шкільного віку. Бо в різних заклад є різні шкільні підручники, а на нашу думку повинно бути навпаки один чи два стандарти-підручник, для навчальних закладів. Не беручи до уваги інтегровані курси в цих самих підручників. Якщо розібратися по факту то шкільна програма розробляється, для того, щоб учні краще засвоїли матеріал із тем. А натомість, ми маємо різні підходи до написання підручників, хоч із врахуванням шкільної програми, яку затверджує Міністерство освіти та науки України.

Є моменти в шкільних підручниках, які взагалі різняться. Наведемо приклад із Підручника з Історії України. 10 клас. Пометун - Нова програма та Історія: Україна і світ. 10 клас. Гісем - Нова програма. Мова піде про вторгнення німецьких військ на територію Західної України. В другому підручнику подано інформацію про те, що Німеччина сама вирішить питання із цими землями, та навіть підійшла до Львова. Також вони розпочали докладніше розглядати можливість створення української держави в Галичині за участю ОУН, яка планувала організувати повстання проти польської влади. На відміну від цього в першому підручнику взагалі цього не згадується. Дана інформація може викликати дисонанс у учнів. І це повинен коригувати учитель, беручи достовірні дані не із шкільних підручників, а з інших достовірних історичних джерел.

У світі всі знають Й. Сталіна, як генерального секретаря Комуністичної партії Радянського Союзу (1922—1953) й голови уряду (1941—1953) роки. Та його керівництво на території України в ті важкі роки початку війни. Він наказав по факту воювати братам проти братів, синам проти батьків і т.д. Бо населення України входило в той час і до Польщі і до Радянського союзу. Це була братовбивча війна протягом п'яти років з початку війни [1, с. 147-149].

Якщо вдаватися, до глибин історії, то до війни проти Польщі, Й. Сталін готувався що в 1920-1930-х роках. А коли Німеччина вже майже поклатала

кінець супротиву Польщі, це було 17 вересня 1939 року. То СРСР вторгся на землі країни. Для вторгнення до Польщі було сформовано два фронти:

Український і Білоруський. У складі Українського фронту, яким керував С. Тимошенко, а начальником штабу був М. Ватутін, об'єднано 240 тисяч осіб, 2,3 тисячі танків, 1,8 тисяч гармат і мінометів. Дії військ обох фронтів підтримувало 4 тисячі літаків. Важливо зазначити, що приблизно третина особового складу фронту були люди, походження яких було з України..

Польське командування могло протиставити лише 25 батальйонів (12 тис. осіб). Ці дані вміщено у підручнику з Історії України. 10 клас. Пометун - Нова програма. А за даними іншого нам подали інформацію тільки про загальну кількість військ, а саме, що Радянський Союз задіяв близько 1 млн червоноармійців. Знову ж, таки цей елемент показує те, що один автор подає данні із цифрами, а інший просто змальовує загальну цифру військових.

Також слід зауважити, що вище згадана інформація про кількість військового озброєння червоноармійців майже така сама у підручників - Історія: Україна і світ. 10 клас. Гісем - Нова програма та Підручник з Історії України (рівень стандарту). 10 клас. Сорочинська - Нова програма. Можливо це й збіг, але написано майже слово у слово.

Ось, що писав про початок війни Й. Сталін. *«Війна йде між двома групами капіталістичних країн (бідні й багаті стосовно колоній, сировини тощо) за переділ світу, за панування у світі! Ми не проти, щоб вони добряче побилися і послабили одна одну. Непогано, якщо руками Німеччини буде розхитано становище найбагатших капіталістичних країн (особливо Англії). А. Гітлер, сам цього не розуміючи і не бажуючи, розхитує, підриває капіталістичну систему... Ми можемо маневрувати, підштовхувати одну сторону проти іншої, щоб ті краще втягнулися в бійку. Пакт про ненапад деякою мірою допомагає Німеччині. Наступний момент — підштовхувати іншу сторону... до знищення цієї держави (Польщі) означає, що на одну буржуазну фашистську державу буде менше! Що було б поганого, якби в*

результаті розгрому Польщі ми поширили б соціалістичну систему на нові території й населення?» [48].

Польські війська не могли воювати на два фронти проти Німеччини та Радянського Союзу. І навіть, якщо хотіла то на мала для цього потужного військового потенціалу, бо ті самі країни Франція та Велика Британія нічим не допомогли Польщі у війні проти двох потужних ворогів, таких як Німеччина та СРСР.

Що ж стосується земель України, то наведемо ще факти із перших тижнів початку війни. За декілька днів з 17 по 18 вересня 1939 року Червона армія без польського опору захопила такі міста, як: Збараж, Рівне, Тернопіль, Галич, Станіслав та Луцьк. А що є стосується долі міста Лева. То, як було згадано вище він піддавався бомбардуванню з боку німецьких військ. Подальша його доля склалась наступним чином. Як відому із історії, існував Українських фронт головною метою, якого було якнайшвидше оволодіти Львовом. Такої самої мети дотримувались і німецькі війська, які 13 вересня підступили до міста. Натомість Польські війська чинили завзятий опір. У вересні 1939 року, через непорозуміння, біля села Винники відбувся бій між німецькими і радянськими військами, що призвело до втрат з обох сторін. Після цього німецькі війська були відведені, а 22 вересня радянські війська зайняли Львів, зустрічаючи мінімальний опір з боку польського гарнізону. На наступний день за домовленістю між Німеччиною та СРСР перша відвела свої війська від міста. Того ж дня у Бресті, Гродно, Пінську і Перемишлі відбулися спільні паради радянських і німецьких військ для відзначення перемоги над Польщею.

Цікаво те, що різняться кількість військовополонених поляків у ході цих військових дії. За даними одного із підручників - Історія: Україна і світ. 10 клас. Гісем - Нова програма *«У полон до Червоної армії потрапило 452,5 тис. польських солдатів та офіцерів. Більшу їх частину відпустили, а 125,4 тис. осіб опинилися в таборах (здебільшого офіцери). їхня доля склалась трагічно».*

А за даними іншого автора підручника з Історії України. 10 клас. Пометун - Нова програма. У жовтні 1939 р. радянські війська взяли в полон 304 тис. польських вояків. Українських солдатів у польській армії відпускали додому, тоді як поляків направляли до спеціально створених таборів. З нову ж таки, в даному моменті ми вбачаємо неспівпадіння у інформації.

Внаслідок агресії Німеччини та СРСР було укладено Договір про дружбу і кордон між двома державами, а також таємний протокол, який визначав поділ сфер впливу і співпрацю між ними. Цей договір офіційно зафіксував розділ Польщі та визначив нову лінію радянсько-німецького кордону. Згідно угоди, ця лінія була перенесена на схід відносно умов таємного протоколу, який був укладений 23 серпня 1939 року. Нова кордонна лінія, що відома як "лінія Керзона", пролягала приблизно вздовж етнографічного розділу між місцевими польськими та українськими/білоруськими населеннями.

На «Закерзонні» німці намагалися протиставляти різні національні спільноти. Нацисти дискримінували як українців, так і поляків, проте політика стосовно цих двох груп була відмінною. Українці більше схильні до співпраці з нацистами в сподіванні отримати певну автономію, тоді як поляки стикалися з репресіями і вищезгаданою політикою Німеччини з етнічної «чистоти» [12, с. 23].

Аргументом військової агресії проти Польщі стало те, що СРСР хотів об'єднати «братні народи» України та Білорусі. А оскільки землі України знаходилися під владою Польщі тому, Радянських Союз і вторгся на землі Польщі. Щодо Німеччини, то до її сфери впливу перейшли частково колонізовані українські етнічні землі, такі як Холмщина, Підляшшя, частина Полісся, Посяння, Лемківщина, де проживало близько 500 тисяч українців. Це свідчить про те, що дії Й. Сталіна базувалися не на прагненні врятувати «єдинокровних братів», а на його власних стратегічних інтересах.

Польський народ не зламався окупацією та розподілом країни та залишився відданим ідеї відродження своєї держави. Починаючи з 1939 року,

розпочалося формування підпільського руху, яким керував польський емігрантський уряд з Лондона. З 1939 до 1941 року цей рух намагався завдати ударів по комунікаціям, через які з Німеччини до СРСР направляли нафту та інші сировини. Також відбувалися відчайдушні напади на склади зброї. Проте така діяльність призвела до загрози з боку каральних органів, і підпільну мережу фактично розгромили.

Потрапивши до складу Радянського союзу багато українців сподівалися, що радянська влада може сприяти національним амбіціям українців та надати їм певну автономію. Проте, радянський режим швидко виявив свою репресивну сутність, виправдовуючи репресії «проти класових ворогів» та пригнічуючи будь-яку опозицію. Польське населення, яке залишилося в Західній Україні після радянської окупації, також виявилось під впливом нових умов. У складі псевдодержави УРСР вони зазнали потужних репресій і обмежень, що створило додаткові напруження між українцями і польським населенням. Під час радянської окупації Західної України, ОУН розглядала поляків як одну з основних національних груп, які виставляли власні вимоги до території. ОУН намагалася об'єднати українське населення навколо ідеї незалежності України, і ставлення до поляків в цей період було досить ворожим. Таким чином, умови радянської окупації створили складну ситуацію для взаємодії між українською та польською спільнотами, і часто вони призводили до поглиблення конфліктів та напружених відносин.

Під час радянської окупації Західної України польський уряд в екзилі відмовився визнавати анексію цієї території радянським Союзом. Він намагався вести зовнішньополітичну кампанію, щоб після закінчення війни зберегти за собою «східні креси». Ставлення польського уряду в цей період до українців було досить складним, оскільки на тлі територіальних претензій конфліктували польський і український націоналізм.

Початок німецько-радянської війни 22 червня 1941 року вніс корективи на лише у міжнародні стосунки, а й у польсько-українські відносини. Спроба

ОУН скористатися німецькою окупацією українських земель задля створення незалежної України протягом 1941 року зазнали краху. Нацисти показали себе такими ж ворогами української державності, як російські більшовики та польські шовіністи. ОУН та інші політичні сили поступові відходять від співпраці з нацистами і переходять до активної боротьби проти них.

З листопада 1941 до лютого 1942 року в Галичині та на Волині, а також на польських територіях, активно почали діяти польські керівники з метою створення Армії крайової (АК). Початково стратегічною метою АК було накопичення сил, щоб у сприятливий момент розпочати загальнонаціональне повстання (план «Буря»). Перед підрозділами АК у Галичині та на Волині ставилися завдання перешкоджати переміщенню військ окупантів до центральних районів Польщі, де планувалося проведення повстання. Однак, умови воєнного часу змусили змінити ці плани. Формування АК на східних кресах було дуже складним і повільним, особливо через недостатні поставки зброї. Крім того, не всім польським населенням подобалася позиція емігрантського уряду про «тримання рушниці при нозі». Деякі вимагали негайних дій проти окупантів, тоді як інші симпатизували прорадянським поглядам. У результаті цього виникли прорадянські загони, такі як Армія людова (АЛ) та Батальйони хлопські. Кількість польських підрозділів на сході Галичини та Волині становила 10-20 тисяч осіб [27, с. 150-151].

Під час нацистської окупації Західної України, польський уряд в екзилі не мав безпосереднього контролю над цією територією. Проте польська спільнота в екзилі виставляла претензії до цих земель та спрямовувала зусилля на міжнародному рівні для захисту прав поляків.

Історики з Польщі та України активно досліджують Волинську трагедію, звертаючи увагу на її причини, події та наслідки. Обидві сторони визнають тривалий україно-польський конфлікт, який існував ще з козацьких часів. Період Другої Речі Посполитої (1918—1939 рр.) був важливим в історії, але в

ньому зроблено кілька помилок у національній політиці, що спричинили лихо для українців, зокрема через «пацифікацію» та «ревіндикацію».

У той же час, україно-польський конфлікт на Польщі під час міжвоєнного періоду був посилено терористичною та саботажною діяльністю Української Військової Організації (УВО) і пізніше Організації Українських Націоналістів (ОУН). Остання використовувала ідеологію інтегрального націоналізму, яка мала, зокрема антиколоніальну антипольську спрямованість.

Треба зазначити, що ці причини, хоча й важливі, самі по собі не могли привести до настільки жорстокого етнічного конфлікту, що супроводжувався етнічними чистками. Виникнення та наростання конфлікту було багатоаспектним процесом, у якому брали участь різні фактори, включаючи соціально-політичні, економічні, територіальні та культурні чинники. Подальше дослідження є необхідним для кращого розуміння цієї трагедії та її впливу на відносини між польським та українським народами.

Були проведені спільні «відплатні акції», в яких брали участь поліцейські підрозділи, складені з українців та поляків, які служили нацистському режиму. Кожна сторона діяла на своєму фронті. Нацистське керівництво передало зброю польському населенню. З поступом часу до конфлікту приєднались Українська Повстанська Армія (УПА) та Армія Крайова (АК), кожна з яких вважала ці території своєю зоною боротьби. Збройні загони почали знищувати цілі села, населені мирним населенням. Однією з найбільших акцій став одночасний напад 11 липня 1943 року підрозділів УПА на десятки сіл, більшість з них населених поляками.

Аналогічну спільну акцію провела АК в 1944 році [27, с. 152-153].

Організація Українських Націоналістів (ОУН) та Українська Повстанська Армія (УПА) вважали виселення або знищення польського населення на Волині та у Східній Галичині за засіб усунення перешкод на шляху до незалежності України. Зокрема, їхній погляд полягав у тому, що

польське населення становило перешкоду у досягненні повної незалежності України.

З іншого боку, АК (Армія Крайова) розглядала знищення українського населення як спосіб ліквідації ще одного противника та засіб підтвердження права польського народу на ці землі. Тобто АК вважала, що українці становили загрозу їхнім інтересам, і ліквідація їхньої присутності на цих територіях була обґрунтованою.

У 1944 році протистояння між сторонами перекинулося на Східну Галичину та Холмщину, тобто конфлікт між ОУН, УПА та АК охопив інші регіони, поширившись на нові території.

Серед українських і польських провідників існували сили, що прагнули запобігти або припинити криваві сутички, звертаючись до переговорів для вирішення проблем. Навіть Організація Українських Націоналістів (ОУН) засуджувала конфлікт між Україною та Польщею. Наприклад, 27 жовтня 1943 року ОУН видала «Наказ № 1/43», в якому забороняла антипольські дії. Незважаючи на ці кроки, конфлікт продовжувався.

Під час відступу німецьких військ із Західної України в 1944 році, польське підпілля розпочало реалізацію плану «Буря», щоб продемонструвати свій контроль над цими територіями. Українські повстанці, зокрема підпілля армія УПА та АК, спробували завадити реалізації цього плану, і в результаті у окремих регіонах сталися тривалі збройні сутички між ними. Ці бої продовжувалися до приходу радянсько-німецького фронту, коли вони були зупинені.

А 1 вересня 1944 року Організація Українських Націоналістів (ОУН) офіційно відмовилася від антипольських акцій і розпочала переговори з Армією Крайовою (АК) з метою спільної боротьби проти радянських військ.

Протягом тривання україно-польського конфлікту, після досягнення перемир'я, головним противником Української Повстанської Армії (УПА) на певних територіях стали військові та адміністративні структури польського

комуністичного режиму. Ці структури розпочали масштабну депортацію українців до УРСР та західних районів Польщі.

Українці під час Другої світової війни бажали не допустити відновлення довоєнного статусу українських земель та створити незалежну країну. Ця антипольська за своїм змістом позиція визначалася тим, що польська влада порушувала конституційні права українців на рівність та самовизначення. Польсько-українська війна завершилася без переможця, а керівникам обох національних рухів не вдалося уникнути цього конфлікту. Комуністичний тоталітарний режим використав протистояння між українцями та поляками і закріпив свою владу над ними на десятиліття. Кількість жертв етнічного конфлікту ще остаточно не встановлена, але дослідники оцінюють, що загинули десятки тисяч українців та поляків.

Отже, через такі трагічні події пройшли відносини між Україною та Польщею в роки Другої світової війни. Розчленування Польщі, потім конфлікт між українцями та поляками призвело, до погіршення і так крихких стосунків між цими двома державами. Слід дати пораду авторам підручників, щоб вони перевіряли інформацію, яку надають у своїх підручниках, щоб не викликати дисонанс із історією країни.

РОЗДІЛ II.

ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ

2.1 ПОВОЄННА РАДЯНЬСЬКА ОКУПАЦІЯ (1945-1991 рр.)

Під час завершальних операцій Другої світової війни в Європі з'явилося питання про західний кордон СРСР та України. Ця тема була жваво обговорювана під час Тегеранської (1943 р.), Кримської (Ялтинської, 1945 р.) та Потсдамської (1945 р.) конференцій, на яких обговорювалися питання між керівниками держав антигітлерівської коаліції.

Остаточні післявоєнні кордони УРСР склалися під час територіальних узгоджень між УРСР і Польщею, СРСР і Польщею, СРСР і Чехословаччиною, СРСР і Румунією. Ці кордони також були закріплені юридично в межах республіки територій, які стали частиною УРСР протягом 1939—1945 рр. Вирішення територіальних питань з Польщею та Чехословаччиною було особливо складним і тривалим процесом. Міжнародне становище великою мірою вплинуло на цей процес, зокрема бажання СРСР закріпити свій вплив у Східній Європі.

Початком цього слугувало укладення Люблінської угоди між Польським комітетом та урядом УРСР. Відповідно до цієї угоди, деякі українські етнічні території (частина Підляшшя, Холмщина, Надсяння, Лемківщина) з населенням приблизно 800 тисяч українців були визнані територією Польщі. Такий крок був спрямований на підтримку прорадянського польського уряду сталінським керівництвом та зменшення негативного ставлення польського населення до СРСР через події 1939 року [8, с. 14-15].

Крім того, угода передбачала обмін населенням: українці мали переселитися на територію УРСР, а поляки — на майбутню територію Польщі. Спочатку переселення мало відбутися добровільно, але згодом стало примусовим. Згідно з міжнародним міграційним правом, цей процес отримав назву "репатріація", а його учасників називають "репатріантами".

Розбираючи дане питання, можна виокремити три поняття, для учнів, а саме «обмін населенням», «репатріація» та «репатріант». Спочатку учні повинні самі пояснити, що вони думають про це, а потім викладач дасть ці поняття під запис у зошит.

Обмін населенням – добровільне переміщення представників певних населених груп на територію іншої країни відповідно до домовленостей між цими державами.

Репатріація – повернення до батьківщини військовополонених і цивільних осіб, які внаслідок війни опинилися за межами своєї країни, та відновлення їх громадянських прав. Цей термін має особливий політичний відтінок, коли йдеться про повернення політемігрантів до їхньої країни походження.

Репатріант – особа, яка з економічних, соціальних або особистих мотивів добровільно переїжджає до країни свого громадянства або походження з метою постійного проживання.

Ця угода мала своєрідну особливість: її підписали представники Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР), а не Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), як це було в інших аналогічних випадках. Таким чином, СРСР позиціонував цю угоду як спільне бажання двох народів, залишаючись осторонь і маючи можливість у випадку міжнародних конфліктів відкинути будь-яку відповідальність за це.

В більшості випадків процес переселення виявився примусовим і тривав аж до березня 1947 року, а не до лютого 1945 року, як спочатку планувалося. Як поляки, так і українці протиставлялися цим заходам. Офіційна статистика показує, що до жовтня 1946 року було переселено 812 688 поляків до Польщі і до березня 1947 року – 472 635 українців до УРСР. Географічний розподіл між СРСР та Польщею був закріплений Договором про радянсько-польський державний кордон від 16 серпня 1945 року. Згідно з цим документом, кордон був визначений за «лінією Керзона» з відхиленням на схід (на користь Польщі)

на 5-8 км, і на окремих ділянках - навіть до 17 км (прикладом був район Немирів-Ялівка), і навіть до 30 км (у районі річки Солокія та міста Крилів) [21, с. 25-26].

У 1951 році між Польщею та Радянським Союзом відбувся важливий поділ територій, відомий як Польсько-радянський обмін. Цей обмін став найбільшим мирним обміном територій в історії Польщі і однією з найзначущих змін кордонів в післявоєнній Європі та Радянському Союзі. Одночасно з цим подіями була проведена депортація близько 32 тисяч українців з території Бойківщини на південні регіони УРСР.

Угода, підписана 15 лютого 1951 року в Москві, передбачала обмін ділянками державних територій обсягом 480 км² між Польською республікою та Союзом Радянських Соціалістичних Республік [11, с. 345-346].

Дана угода призвела, до передачі до Львівської області земель біля міста Кристинопіль (згодом перейменованого на Червоноград), а також передачі до Польщі територій навколо міста Нижні Устрики в Дрогобицькій області.

Слід виділити Україну на міжнародній арені після завершення Другої світової війни. 14 березня 1944 року Верховна Рада Української РСР прийняла Закон *«Про створення Народного Комісаріату закордонних справ УРСР»*. Такі комісаріати були створені в усіх союзних республіках, оскільки Сталін прагнув, щоб у склад ООН увійшли всі радянські республіки. Але державизасновниці погодилися взяти участь у цьому процесі, за винятком СРСР, України та Білорусі.

За даними підручника - Історія України. Профільний рівень. 11 клас. Власов. Україна приєдналася до ООН як один з її засновників у 1945 році. Наприкінці цього ж року, осінню, підготовча комісія розробила порядок денний для першої сесії Генеральної Асамблеї ООН. Тодішній нарком закордонних справ УРСР Дмитро Мануїльський обіймав посаду віце-голови цієї комісії.

Можна виділити декілька понять із цього питання та дату заснування ООН і коли Україна у неї увійшла. Організація Об'єднаних Націй є найвпливовішою міжнародною організацією, що займається підтримкою світового миру, забезпеченням безпеки та розвитком міжнародного співробітництва. Вона була створена в 1945 році за ініціативою провідних держав антигітлерівської коаліції, таких як США, Велика Британія, СРСР, Китай та Франція. День заснування ООН, щорічно відзначається як День ООН, випадає на 24 жовтня 1945 року. З того часу був прийнятий конституційний документ організації - Статут ООН, який був підписаний на Сан-Франциській конференції 26 червня 1945 року. ООН була заснована 51 державою, серед яких була УРСР [11, с. 11-12].

Проте вихід УРСР на міжнародну арену відбувся за прагненням та особистим контролем Сталіна. Москві були потрібні не лише голоси в ООН. Підтримуючи Україну на міжнародному дипломатичному рівні, влада Москви сподівалася, що це сприятиме вирішенню проблем у Західній Україні, яка перетворилася на центр опору комуністичному режиму. Цей крок, відповідно до задуму Сталіна, повинен був призвести до зменшення впливу національновизвольних сил, які прагнули створення незалежної української держави. Метою виходу УРСР на міжнародну арену було продемонструвати міжнародній спільноті «терпиме» ставлення Москви до «самостійницьких» прагнень українців. Міжнародна активність УРСР мала переконати всіх у реальності існування української державності, сприяючи розколу в українській діаспорі в західних країнах.

Незважаючи на те, що Польща була одним із найважливіших союзників у боротьбі з нацистською Німеччиною і постраждала від її вторгнення, вона не брала участі в установчій конференції в Сан-Франциско. Це стало наслідком дедалі більшої розбіжності в позиціях наддержав щодо визнання комуністичної влади в Польщі, яка не була легітимована на вільних виборах. Але це жодним чином не означає, що про Польщу на конференції забули.

Музикант польського походження Артур Рубінштейн напередодні свого концерту в оперному залі Сан-Франциско сказав:

«У цьому залі, де зібралися великі народи, щоб зробити цей світ кращим, я не бачу прапора Польщі, від імені якої велася ця жорстока війна. І додав: А тепер я зіграю польський гімн».

Незважаючи на відсутність представників польського уряду на установчій конференції, на знак визнання внеску Польщі в боротьбу з фашизмом, Польща

була зарахована до числа членів-засновників ООН шляхом зміни формулювання статті 3 Статуту ООН. Хартія була підписана 26 червня 1945 року представниками 50 країн; Польща підписала 15 жовтня 1945 року. У своїй декларації Уряд Польщі висловив готовність співпрацювати з ООН, наголошуючи на значенні спільної системи безпеки, принципі непорушності кордонів і заснуванні національних політичних систем на принципах демократії. Таким чином, було визнано 51 країн-засновниць.

З моменту приєднання до всесвітньої організації Польща робить внесок до Організації Об'єднаних Націй, зокрема миротворчі місії, з декількома польськими офіцерами, призначеними на чолі тисяч військових, які формували міжнародні контингенти в Лівані та на Голанських висотах . Крім того, Польща шість разів входила до Ради Безпеки ООН як непостійний член (1946-1947, 1960, 1970-1971, 1982-1983, 1996-1997, 2018-2019). Але знову ж таки, якщо клас у навчальному закладі профільний то можна звернути на це увагу, бо на вивчення історії виділяється більше годин. А якщо, у шкільному календарно-тематичному плані виділено малу кількість годин на вивчення цього питання, то можна розібрати ці поняття на так детально, а тільки пройтися поверхнево.

Отже відмітимо, що статус Польщі та Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) після Другої світової війни був значно відмінним. Давайте порівняємо ці дві країни після війни. Польща зберегла свою юридичну незалежність і суверенітет. Країна була сателітом СРСР, була

змушена стати соціалістичною країною, але все ж мала внутрішній контроль і політичну самостійність. В Польщі зберігався певний економічний та політичний плюралізм, певні канали опозиційної діяльності, зокрема через католицьку церкву. УРСР залишалася частиною СРСР і була під суворим контролем Кремля. При формальній автономії країна була повністю інтегрована в радянський систему. УРСР мала плановою економікою, в якій держава контролювала практично всі аспекти економіки та власність.

Коли переможна Червона армія вступила на територію колишньої Речі Посполитої і владу захопили комуністи, польським і українським патріотам швидко стало зрозуміло, що воювати між собою немає сенсу. 21 травня 1945 року в Руді Рожанецькій представники Армії Крайової та УПА підписали угоду, яка припинила запеклі бої між польськими та українськими загонами в цьому регіоні, що тривали протягом двох років. Було розмежовано зони взаємного впливу, встановлено способи підтримки зв'язку та паролі, вирішено обмінюватися розвідувальною інформацією та спільно боротися з комуністичною агентурою. Було здійснено кілька спільних акцій проти радянських служб та їх польських колаборантів. Проте, польський уряд у вигнанні в Лондоні був проти співпраці з УПА. Крім того, міжнародна обстановка та зміцнення влади в країні комуністами підірвали сенс продовження боротьби в підпіллі. Більшість членів польського підпілля припинили боротьбу під час амністії 1947 року.

Незважаючи на те, що обмін населенням між Українською РСР та Польщею завершився в 1947 році, багато українців продовжували жити на територіях Закерзоння, які включали Посяння, Лемківщину, Холмщину та Підляшшя. Ці території були в етнічному плані українськими. Щоб "завершити українське питання", польська влада планувала здійснити колонізацію цих земель та приборкати УПА (Українську Повстанську Армію), яка контролювала ці території. Це було зафіксовано у спільному проекті міністрів громадської безпеки та національної оборони Польщі у 1947 році.

За згодою радянського та чехословацького керівництва, польська влада втілила депортаційну операцію "Вісла". Ця операція передбачала переселення частини українського населення з Посяння, Лемківщини, Холмщини та Підляшшя на захід і північ Польщі, на території, які Польща отримала від Німеччини. Понад 30 тисяч польських військових оточили формування УПА, підтримуючись радянськими та чехословацькими військами, які блокували кордони. Внаслідок запеклих боїв загинуло чи було заарештовано 655 українських воїнів, а 1466 осіб було заарештовано [8, с. 16-17].

Для здійснення переселення було вивезено 140 575 осіб українського та мішаного українсько-польського населення на нові території. Також був створений концентраційний табір неподалік від міста Явожно, де було утримувано близько 3800 осіб, які намагалися уникнути переселення або повернутися на свої землі.

Під час операції "Вісла", проведеної на території України, відбулися події, що призвели до змін в стратегії боротьби підрозділів УПА. Оскільки деякі групи УПА втратили підтримку місцевого населення, їхні дії на цих землях втратили сенс. Головний командир УПА Роман Шухевич, відомий також як генерал Тарас Чупринка або Тур, видав наказ про закінчення боротьби в Закерзонні.

Групи УПА, які втратили підтримку місцевого населення, перемістилися на територію УРСР і продовжили свою боротьбу. Деякі члени УПА, приблизно 300 осіб, здійснили рейди через країни, такі як Угорщина, Польща, Чехословаччина, до Західної Німеччини. Ці рейди мали велике значення в аспекті пропаганди. Вони прорвали інформаційну блокаду і розповсюдили інформацію про боротьбу українців проти комуністичного режиму серед широких мас.

У результаті депортаційних дій, які насправді мали характер етнічної чистки, землі на території Польщі, на яких раніше жили українці, були піддані колонізації. Операція "Вісла" стала насильственным заходом комуністичних

режимів Польщі та СРСР проти українського населення. У 1990 році Сенат Республіки Польща засудив цю операцію. А 22 квітня 2017 року в Україні вперше відзначався День пам'яті жертв операції "Вісла" на державному рівні.

В часи певної лібералізації радянського режиму зародився дисидентський рух як в Польщі, так і в Україні. Проте у Польщі, яка була більш вільнішою порівняно з Україною, антикомуністичний рух був більш масовим та більш активним.

Так, у червні 1956 р. відбулися масові демонстрації у Познані, потім того ж року з жовтня по грудень у Варшаві, Щецині, Бидгощі та інших містах, потім були масові акції у березні 1968 р., грудні 1970 р. та червні 1976 р. Кількість жертв, загиблих у Познані у 1956 р. та на узбережжі в грудні 1970 року ілюструє насильницький хід цих демонстрацій. Винятком, коли протестувальники не виходили на вулиці, були страйки в серпні 1980 року. Численні демонстрації відбувалися під час карнавалу Солідарності, потім після введення воєнного стану та в роки занепаду Польської Народної Республіки.

Співпраця між польськими і українськими дисидентами у 1950-80-х роках була складною через політичні обставини і історичні фактори, але вона існувала в обмеженому обсязі в певних контекстах. В обидвох країнах, де діяла радянська влада, дисиденти стикалися з репресіями та переслідуваннями. Українські дисиденти боролися за права українського народу в УРСР, а польські дисиденти виступали проти комуністичного режиму в Польщі. Українські та польські дисиденти ділили спільні цінності, такі як права людини, свобода слова, право на самовизначення, демократія та правова держава. Ці ідеали об'єднували їх у боротьбі проти тоталітарного режиму.

Українські та польські дисиденти намагалися підтримувати один одного на міжнародному рівні. Наприклад, вони співпрацювали зі західними правозахисними організаціями та політиками, щоб залучити увагу до порушень прав людини в СРСР та Польщі. Існували випадки зустрічей та

обміну інформацією між представниками української та польської дисидентських рухів. Проте така співпраця була ризикованою через можливість репресій від радянської влади.

Рух «Солідарність» виступав проти комуністичної партії Польщі і відкривав обговорення тем комунізму та націоналізму. Почавшись як протест проти зростання цін, він швидко перетворився на політичний рух, що вимагав створення незалежних профспілок, звільнення політв'язнів і свободу слова. Період існування «Солідарності» тривав від серпня 1980-го до грудня 1981-го. Протягом цього часу були важливі дискусії на різні теми, включаючи і український аспект. Рух також визнавав окремі народи в СРСР та говорив про можливий розпад Союзу.

У 1982 р. ув'язнений у таборі, Василь Стус писав: *«Чи не від самого Києва стежу за подіями в Польщі. Хай живуть вольонтери свободи! Втїшає їхня, поляків, нескореність радянському деспотизмові, їхні всенародні струси вражають; робітництво, інтелігенція, студентство – все, крім війська і поліції. Коли так ітимуть події, то завтра полум'я охопить і військо. Що тоді робитимуть Брежнєви-Ярузельські? (...) Профспілковий варіант визволення надзвичайно ефективний був би і для СРСР. Коли б початки, зроблені інженером Клебановим, були підтримані по цілій країні, уряд СРСР мав би перед собою, може, найсучаснішого антагоніста. Бо Гельсінкський рух – то вища математика для цієї країни, як, може, і національно-патріотичний. Зате рух за житло й шматок хліба, рух за нормальну платню робітника – це мова загальнозрозуміла, прийнятна.(...) Польща робить епоху в тоталітарному світі і готує його крах».*

У 1975 році Брежнєв вимагав від країн Заходу післяфактумово укласти мирну угоду, в рамках якої Захід мав би визнати кордони країн Східної Європи. Однак в цій угоді, яка була підписана у Гельсінкі, також були включені пункти, що стосувалися прав людини. Ці пункти висунули ідеї про створення різних національних рухів за права людини в Східній Європі.

Однією з таких організацій була "Українська Гельсінська спілка". Цікавість цієї групи полягала в тому, що вони вважали національну ідентичність складовою частиною прав людини.

Учасники організації пояснювали, що можливість вільно використовувати рідну мову, співати національні пісні та носити традиційний одяг вважалася невід'ємною частиною особистих прав людини. Таким чином, національні права тлумачилися як складові частини загальних прав людини [45].

Українці, які підтримували подібну лінію у висловлюваннях в епоху радянського союзу, а також відкидали намагання нав'язати російську мову та культуру, і загалом були неоднозначні стосовно радянської влади, вважалися дисидентами. Ці дисиденти потрапляли до системи ГУЛАГу.

Там вони вступали у зв'язок з українськими націоналістами, які вже перебували в ув'язненні ще з часів Сталіна та Хрущова. Між ними розгортається дискусія щодо подальшої долі української нації.

Із найважливіших подій у житті України та Польщі, були роки 1970-90-х. Коли відбувалися політичні інтриги між США та СРСР. Адміністрація Буша старшого не сподівалася на об'єднання Німеччини та навіть не розглядала розпад СРСР як можливий сценарій. Насправді, вона докладала зусиль, щоб підтримати Горбачова на посаді та зберегти єдність СРСР.

У 1987-1988 роках українські дисиденти повернулися з таборів і заслання і почали активно брати участь у політичному житті. Практично в усіх новостворених політичних партіях національно-демократичного спрямування центральне місце займали колишні дисиденти, які ставали їхніми лідерами. Між 1987 і 1988 роками дисидентський рух фактично завершився і розпочався новий етап національно-визвольного руху, який характеризувався значно ширшою участю населення та відкритою політичною опозицією, що завершився створенням незалежної України. Українські націонал-демократи налагоджують стосунки з польською «Солідарністю» і визначають спільні

позиції: *«Вислухавши про стан справ в Україні, посол Куронь запропонував перейти до розмови про завтрашній день Європи, ролі і місця в ній незалежної України і незалежної Польщі. Яцек Куронь, як і багато інших політиків Польщі, вважає, що про вільну Європу не можна говорити до того часу, поки в ній існують підневільні народи. На сьогодні навіть Польща тільки формально є незалежною... Погляд на майбутнє Польщі Яцек Куронь сконденсував у словах тосту: «Без вільної України не може бути вільної Польщі. Ці слова, висловлені ще під час передвиборчої кампанії, політична еліта Польщі прийняла як одне з провідних гасел».*

У 1990 році Польща та Україна уклали угоду, спрямовану на підтримання доброзичливих стосунків між ними як суверенними країнами. Ця важлива дипломатична подія відповідає концепціям та ідеалам, які вже були започатковані рухом «Солідарність».

Таким чином період після Другої світової війни, був нестабільним, як для Польщі так і для України. З одного боку Україна заявила себе на міжнародній арені, вступивши в ООН чи діяльністю Гельсінської спілки у світі. А з іншого боку, нестабільні відносини між Польщею та Україною. Проведення операції “Вісла”, погано позначилося на відносинах українців та поляків, бо перших переселили на інші території за ініціативою Польської, Радянської та Чехословацької влади.

2.2. Доба Незалежності (1991 - наш час)

Останні події в історії відкрили нові можливості для розвитку взаємовідносин, які базуються на взаємному довірі і приносять вигоду обом сторонам. Польща та Україна успішно скористалися цими можливостями. Вони мають спільну стратегічну візію стосовно проблем безпеки в Східній Європі, взаємно підтримують одна одну в різних питаннях і вважають одна одну стратегічними партнерами.

Сучасні польсько-українські відносини визначаються різними чинниками, які на них впливають. Ось деякі з найважливіших факторів:

1. Країни зближує історія сусідства. Особливий вплив мають історичні події ХХ століття, такі як становлення боротьба за території відроджених держав у 1918-20 рр., перебування західноукраїнських земель у складі відновленої Польщі, Друга світова війна і Друга польсько-українська війна, радянська окупація України і Польської Народної Республіки, масові вимушені переміщення населення, національні конфлікти та інші історичні фактори [43].

2. Сучасні Польща і Україна мають важливі політичні та економічні зв'язки, інтереси у сферах торгівлі, енергетики, безпеки та інших галузях. На жаль, останнім часом українська влада підірвала довіру партнерів, надавши на польський ринок аграрну продукцію за демпінговою ціною.

3. Національні інтереси обох країн важливі для визначення характеру відносин. Наприклад, для Польщі важливо мати стабільну сусідню країну, яка сприяє безпеці і розвитку регіону, тоді як для України важливо мати підтримку та можливість співпрацювати з Польщею для досягнення своїх національних євроінтеграційних цілей.

4. Країни мають спільні виклики, зокрема загроза російського вторгнення, яка вже проявилася в Україні, але має вплив на Польщу. Російсько-українська війна, підтримка Польщею українських біженців позитивно впливають на стан польсько-російських відносин.

5. Обидві країни мають значні етнічні спільноти на своїх територіях, які можуть впливати на внутрішню та зовнішню політику країн.

6. Польща і Україна мають багаті культурні зв'язки і спільну історію співтворення Польського королівства, Речі посполитої, Королівства Галиції та Лодомерії у складі Австрії ощо. Культурний обмін і співпраця можуть зміцнювати взаєморозуміння і відносини між цими країнами.

7. Розташування Польщі і України в центрі Європи робить їх важливими гравцями на регіональній та європейській арені. Їхні дії і рішення можуть впливати на стан справ в регіоні та в Європейському Союзі [40].

Польща і Україна співпрацюють у різних міжнародних організаціях, враховуючи свої спільні інтереси та природну сусідність. Як ми вже згадували в попередньому підрозділі, Польща та Україна вважаються співзасновниками ООН. Обидві країни співпрацюють в різних агентствах та програмах ООН у сферах, таких як гуманітарна допомога, розвиток та миротворчі операції. На міжнародному рівні вони спільно виступають з демократичними ініціативами.

Польща та Україна є учасниками ОБСЄ і беруть участь у місіях спостереження, миротворчих операціях і інших діях, спрямованих на підтримку стабільності та розвитку в Європі.

Обидві країни мають партнерські відносини через призму ЄС. Польща є членом ЄС, а Україна має Асоціаційну угоду з ЄС, яка спрямована на зближення України з європейськими стандартами, економічну і політичну інтеграцію. Обидві країни спільно працюють над розвитком та реформами в рамках євроатлантичного співтовариства.

Польща та Україна є членами Центральноєвропейської ініціативи, що об'єднує країни Центральної та Східної Європи. Ініціатива спрямована на розвиток співпраці в таких сферах, як торгівля, економічний розвиток, культурний обмін і безпека.

У 1992 році Польща та Україна уклали Угоду про добросусідство, дружбу та співробітництво. Через два роки було укладено декларацію, яка визначила основні принципи їхніх відносин і підкреслила важливість цих країн одна для одної. Упродовж 1990-х років основна увага в їхніх двосторонніх відносинах була приділена економічним питанням, торгівлі та історичним питанням. Сторонам вдалося досягти значного примирення, яке ґрунтувалося на принципі "пам'ятаємо минуле, але думаємо про майбутнє". У цей період і Варшава, і Київ активно займалися реформами і розвитком своїх країн.

Україна працювала над реформами та будівництвом держави, а Польща готувалася до вступу в НАТО та ЄС. Виглядало так, ніби питання історії могли бути відкладені на другий план.

Україна та Польща відіграли важливу роль у подіях, відомих як «Помаранчева революція» у 2004 році. Годішні президенти обох країн мали дружні відносини та активно спілкувалися один з одним. Наприклад, співпраця між Александром Кваснєвським і Леонідом Кучмою виявилася особливо важливою під час політичної кризи в Україні у 2004-2005 роках. Ця революція призвела до приходу у владу прозахідних політичних сил, які виступали за зміцнення стосунків з Польщею. У той час «прозахідність» означала підтримку тісної дружби з Польщею, яка вважалася одним із головних партнерів України в Європі. Польща активно виступала в якості захисника українських інтересів в ЄС, і це було дуже популярно серед українців [11, с. 14-15].

Підтримка Польщі для України залишилася незмінною, навіть коли Київ змінив свою зовнішню політику на користь Росії за президента Януковича. Варшава активно підтримувала ініціативу Східного партнерства ЄС загалом і Угоду про асоціацію між ЄС та Україною зокрема. Місія Кокса-Кваснєвського була започаткована в 2012 році для врегулювання складних наслідків «вибіркового правосуддя», яке негативно впливало на відносини між Україною та ЄС після ув'язнення Юлії Тимошенко. Після подій Євромайдану відносини між Польщею та Україною знову набули позитивного настрою. Однак ситуація складнішалося після окупації Криму Росією, і наслідки дій Кремля в Україні відчувалися як у Києві, так і у Варшаві. Це вимагало перегляду стратегічного партнерства між двома країнами.

Крім вище перерахованого слід зазначити про участь України на міжнародній арені в цей час. Після отримання незалежності, Сполучені Штати Америки демонстрували обережний підхід до України. Вони розглядали Україну як країну, яка раптово стала власником третього за потужністю

ядерного арсеналу в світі. Цей арсенал включав 176 міжконтинентальних балістичних ракет з 1200 боєголовками, 41 стратегічний бомбардувальник, здатний переносити 650 ядерних боєприпасів, і понад 2,5 тисяч тактичних ядерних ракет. Загальний ядерний потенціал, розміщений в Україні лише в одній з 43-х ракетних армій, перевершував потенціал Великої Британії, Франції або Китаю.

Напередодні Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року Верховна Рада України урочисто заявила про без'ядерний статус країни. У травні 1992 року в Лісабоні Україна, разом з делегаціями Росії, Білорусі та Казахстану, нових держав, що успадкували ядерну зброю від колишнього СРСР, підписала протокол до договору між СРСР і США від 31 липня 1991 року про скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО-1).

Після обрання Леоніда Кучми на посаду президента, він переконав народних депутатів прийняти остаточне рішення про перетворення України на неядерну державу, приєднавшись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. У листопаді 1994 року парламент ухвалив закон України "Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року".

5 грудня 1994 року в Будапешті відбулася зустріч між головами держав і урядами, що брали участь у нараді з безпеки та співробітництва в Європі. Президенти США і Російської Федерації, а також прем'єр-міністр Великої Британії надали Україні гарантії безпеки. Зокрема, вони зобов'язалися поважати незалежність, суверенітет і існуючі кордони України. Також вони обіцяли утримуватися від будь-якого економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити Україну та використовувати її ресурси власним інтересам, порушуючи її суверенітет.

Учні повинні розібрати наступний текст та виділити в нього ті особливості, які є важливими на їх думку. Та наприкінці уроку записати їх, до своїх зошитів.

Будапештський меморандум (Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї)

1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України.

2. ...підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

3. ...підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином забезпечити собі переваги будь-якого роду.

4. ...підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій Ради Безпеки ООН з надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.

5. ...підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасника Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них, їх території або залежні території, їх збройні сили або їх союзників з боку такої держави разом з державою, яка володіє ядерною зброєю або пов'язана з нею союзною угодою.

6. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки і Україна будуть проводити

консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань...».

У концепції зовнішньої політики незалежної Української держави, яка була прийнята 2 липня 1993 року під назвою "Основні напрями зовнішньої політики України", визначено, що Україна розвиває свої відносини з іншими країнами та народами на основі взаємної поваги. Ця політика передбачає взаєморозуміння, партнерство, довіру, захист політичних і економічних інтересів, відповідність міжнародним правовим актам, укладеним у міжнародних угодах та конвенціях. Також вона передбачає невтручання во внутрішні справи інших країн, визнання недоторканості та непорушності їх кордонів, а також повагу до гідності та честі народів та громадян інших країн у світовому співтоваристві [17].

У Декларації про державний суверенітет України від 1990 року було зазначено, що Україна висловлює свою намірність стати постійно нейтральною державою у майбутньому. Ця нейтральність передбачає, що Україна не буде входити до військових блоків і буде дотримуватися трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерну зброю.

Що стосується питання вступу України до НАТО та ЄС, то не відразу українське керівництво виявило зацікавленість у співробітництві з НАТО.

Проте, коли ця організація започаткувала програму "Партнерство заради миру" в січні 1994 року, Україна стала першою серед країн СНД, яка приєдналася до неї. Протягом 1995-1996 років українські військовослужбовці брали участь у багатьох міжнародних навчаннях миротворчих сил як на власних територіях, так і за кордоном. У липні 1997 року під час саміту країн-членів НАТО в Мадриді була укладена Хартія про особливе партнерство між Україною і Організацією Північноатлантичного договору. Українські та російські миротворчі контингенти прийняли участь у припиненні збройного протистояння в Боснії та Герцеговині. У травні 1997 року Альянс відкрив у Києві Центр інформації та документації, а Україна відкрила своє

представництво у штаб-квартирі НАТО. Київський центр активно проводив роботу з підвищення обізнаності серед українських громадян, спрямовану на розірвання радянських стереотипів.

Однак у червні 2004 року на саміті НАТО в Стамбулі Л. Кучма визнав, що Україна не відповідає критеріям для членства в Альянсі, а 15 липня вніс зміни до Воєнної доктрини України, виключивши пункт про майбутнє вступ до Північноатлантичного альянсу. Це рішення пішло на користь Росії, яка сприймала членство посткомуністичних і пострадянських країн у НАТО як загрозу близького розташування ворожих військ біля своїх кордонів.

Першим значущим кроком в співпраці України з Європейським Союзом став вступ України до Ради Європи 9 листопада 1995 року. Це відкрило можливість до подальших прагнень, таких як асоціація з Євросоюзом та, в кінцевому підсумку, повне членство в ньому [3, с. 26-27].

Основні політико-правові принципи співпраці між Європейським Союзом і Україною були визначені у Договорі про партнерство і співробітництво, який був підписаний у червні 1994 року в Люксембурзі і набув чинності з 1 березня 1998 року. Згодом, у 2007 році, були розпочаті переговори щодо укладення нового договору, який мав замінити попередній Договір про партнерство і співробітництво. Представники ЄС настоювали на встановленні стратегічних відносин з Україною, розглядаючи її як сусідню країну.

Під час паризького Саміту Україна - ЄС у вересні 2008 року було досягнуто компромісне рішення щодо назви цього нового договору - Угоди про асоціацію України з ЄС. Ця угода передбачала перехід від простого партнерства і співробітництва до більш глибокої політичної асоціації та економічної інтеграції між Україною та Європейським Союзом.

Міцність стратегічного партнерства між Польщею та Україною базується на їх спільному розумінні безпеки у Східній Європі, незважаючи на те, що ці дві країни мають різні стратегічні позиції - Польща є членом ЄС та

НАТО, тоді як Україна ні - але обидві вони вважають російський ревізіонізм за серйозну загрозу. Це частково пояснюється їхнім спільним історичним досвідом.

Питання безпеки грають ключову роль у їхніх відносинах, і вже з 2014 року стало очевидним, що надійна, стабільна та передбачувана співпраця важлива. Польща була однією з ініціаторів проекту Східного партнерства в 2008 році, який націлювався на удосконалення східних кордонів ЄС безпечнішими та на наближення шести цільових країн до європейських стандартів. Але з того часу багато змінилося: у 2008 році м'яка безпека була більш пріоритетною, і ЄС був головним інструментом для її забезпечення. Сьогодні жорстка сила та армія стали важливішими в роботі системи регіональної безпеки, і нормативна сила ЄС вже недостатня для контролю над ситуацією.

Польща також підтримує активну участь ЄС у справах безпеки Східної Європи і розраховує на рішення НАТО. Під час саміту НАТО у 2016 році в Варшаві було прийнято рішення надати Україні комплексну допомогу. Також було вирішено розмістити багатонаціональні батальйони НАТО у Польщі, Естонії, Латвії та Литві, і Україна це привітала.

Польща продовжує підтримувати ідею відкритих дверей НАТО для України і залишається ключовим постачальником військової допомоги для України, беручи участь у спільних навчаннях та тренуваннях. Наприклад, у 2016 році була створена литовсько-польсько-українська бригада.

Крах підтримуваного Кремлем режиму В. Януковича призвів до того, що російська владна верхівка взяла курс на пряму агресію проти України. Це стало очевидним наприкінці лютого та на початку березня 2014 року, коли Російська Федерація вивела свої війська на Крим, приховуючи їх ідентифікаційні знаки, і окупувала півострів [17].

Подальші етапи цієї "гібридної війни", яку так називають через відмову РФ визнати свою пряму участь у конфлікті, включали активне використання

невійськових методів проти України. Це включало в себе дестабілізацію ситуації в східних і південних областях України, а також воєнні дії на Донбасі. Почалася ця агресія з захоплення адміністративних будівель у Луганській та Донецькій областях, що дозволило терористам отримати контроль над багатьма містами в регіоні. Незважаючи на спроби українських військ повернути контроль над частиною східного російсько-українського кордону, це не вдалося (протягом майже 400 кілометрів).

Під час проведення антитерористичної операції була відновлена контроль над більшістю окупованих територій. Проте в серпні 2014 року, під час спроби звільнення Іловайська, українським військам довелося стикнутися з регулярними підрозділами російської армії. Зусиллями світових лідерів конфлікт на Донбасі було стабілізовано, але воєнні дії різної інтенсивності продовжуються [17].

Події 24 лютого 2022 та сьогоднішня зблизили два народи краще ніж останні тридцять років. Спільний досвід та надзвичайно людяна реакція польського суспільства на українських жінок, дітей і старших людей, які змушені були шукати притулку в Польщі, а також сильна військова та дипломатична підтримка польської держави, вразили українців.

Український героїзм вразив поляків і, незважаючи на внутрішні політичні розбіжності, в Польщі склалася національна єдність стосовно допомоги Україні. Вдячність мільйонів українців, які отримали підтримку в цей важкий час, виражається у щирих жестах особистого спілкування і соціальних мережах, у догляді за польськими цвинтарями, у масових маршах та концертах подяки. Московський наратив про "суцільні безпросвітні страждання малоросів від гноблення польських панів" залишається в минулому.

Зрозуміло, що історична політика, колективна пам'ять і трагічні сторінки минулого становлять складні питання, але нова історія спільної боротьби

набирає сили, і нові герої, мужні захисники Маріуполя, викликають однакове повагу і захват обох народів [11, с. 12-13].

Отже, в Україні та Польщі є значний потенціал для спільного впливу на політичні процеси у своєму регіоні та формування нового порядку денного у сфері безпеки. Цей порядок має бути основаним на реалізмі та враховувати сучасні політичні та геополітичні реалії. Захист від російської загрози, більша увага ЄС та НАТО до Східної Європи, розвиток інфраструктури та зменшення недовіри та історичних конфліктів разом можуть зробити цей регіон більш безпечним.

ВИСНОВКИ

Під час проведеного дослідження ми прийшли до ряду висновків.

1. Особливостями презентації на сторінках шкільних підручників українсько-польських відносин в добу Першої світової війни, революції та боротьба за незалежність (1914-1921 рр.) є такі факти: достатньо повно висвітлено теми «Перебіг військових дій на території Польщі та України, зміна статусу земель», «Створення ЗУНР і Польщі», «Польсько-українська війна» та «Варшавська угода та її наслідки»; частково презентовані такі теми як «Плани воюючих сторін щодо польських та українських земель», «Берестейський договір і його вплив на Україну та Польщу», «Військові формування українців та поляків часів ПСВ», «Українська держава та польське питання»; недостатньо розкритими або взагалі нерозкритими є теми «Статус польських та українських земель напередодні світової війни», «Орієнтація польських та українських політичних сил в часи ПСВ», «Створення УНР і поляки».

2. Особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в міжвоєнний період (1921-1939 рр.) в підручниках шкільного курсу новітньої історії України презентовані такими фактами: достатньо повно висвітлено теми «Статус польських та українських земель на початку 1920-х рр.», «Українські землі в складі Польщі: державна політика та українські політичні сили» та «Боротьба західних українців за автономію та незалежність»; недостатньо розкритими або взагалі нерозкритими є теми «Коренізація в Україні: українізація та польська коренізація», «Репресії проти українського та польського відродження в УСРР» та «Співпраця польського уряду з урядом УНР в екзилі».

3. Як особливості українсько-польських відносин у розділі «Друга світова війна» шкільних підручників з історії України для 10 класу можна виділити такі факти: достатньо повно висвітлено теми «Друга польськоукраїнська війна (Волинська трагедія)» та «Ставлення українського і польського визвольного руху до радянської влади»; недостатньо розкритими

або взагалі нерозкритими є теми «Ставлення українців і поляків до німецької агресії на Польщу», «Радянізація Західної України і українсько-польські стосунки», «Польське питання у програмі українського визвольного руху та українське питання у програмі польського визвольного руху», «Політика німецької окупаційної влади щодо українців та поляків».

4. Особливостями презентації на сторінках шкільних підручників українсько-польських відносин в період повоєнної радянської окупації (1945-1991 рр.) є такі факти: достатньо повно висвітлено теми «Статус польських та українських земель після Другої світової війни», «Закріплення кордонів»,

«Обмін населенням та операція «Вісла»»; частково презентовані такі теми як «Антирадянські виступи в УРСР та ПНР», «Досягнення незалежності Польщею та Україною»; недостатньо розкритими або взагалі нерозкритими є теми «Співпраця польського та українського антирадянського збройного руху (АК та УПА)» та «Співпраця польських та українських дисидентів та еміграції».

5. Особливостями висвітлення історії українсько-польських відносин в період незалежності (1991 - наш час) в підручниках шкільного курсу новітньої історії України є такі факти: достатньо повно показана тема «Польща і Україна в міжнародних організаціях»; недостатньо розкритими або взагалі нерозкритими є теми «Фактори, що впливають на польсько-українські відносини», «Польща і Україна в ЄС та НАТО», «Польща і Україна під час російсько-української війни».

Отже, презентація історії українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України на сторінках шкільних підручників подана несистемно. Найкраще презентовані питання, які безпосередньо стосуються історії України, та відсутній показ паралелей, які б дозволили зробити порівняння історії двох сусідніх народів та в цьому контексті зробити системні висновки про важливі причинно-наслідкові зв'язки. Постає актуальне

питання не стільки зміни шкільних програм, які дають можливість показу історії українсько-польських відносин, як шкільних підручників, які не використовують дану можливість. Йдеться не так про збільшення обсягу навчального матеріалу, як про постановку порівняльних завдань та формування індивідуальних та групових навчальних проєктів.

Так, ми підтвердили гіпотезу дослідження, що українсько-польські стосунки в шкільному курсі новітньої історії України висвітлено несистемно, тому потребують впорядкування, систематизації та розробки дидактичного супроводу, що і було запропоновано нами під час дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусин Б. І. У пошуках соціальної рівноваги: Нарис історії робітничої політики українських урядів революції та визвольних змагань 1917—1920 рр. К., 1995.
2. Батуріна С. Історія України ХХ ст. в шкільних підручниках Польщі. 25 с. URL: <http://surl.li/msxfp>
3. Батуріна С. Образ поляків і Польщі в українських шкільних підручниках // *Сіверянський літопис*. 2020. № 6. С. 52-62. URL: <http://surl.li/ocnis>
4. Білодід О. Павло Скоропадський і Україна / О. Білодід, В. Панченко. Київ: Бібліотека українця, 1997. 88 с.
5. Боечко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. К., 1994.
6. Боровик М. Ветерани по-радянськи [Архівовано 11 травня 2013 у Wayback Machine.] // *Український тиждень*. № 17(285) за 8 травня 2013 року.
7. Велика війна 1914—1918: витоки, характер, наслідки: монографія / наук. ред. С. С. Трояна. Київ: Кондор, 2018. 536 с.
8. Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2019. 288 с.
9. Власов В. С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – 256 с.
10. Гай-Нижник Павло. Переосмислення ролі С.Петлюри та значення військово-політичного союзу України з Польщею (1920) в сучасній українській історичній пам'яті // *Спадщина Пилсудського та Петлюри. Минуле, сьогодення та майбутнє партнерства Польщі та України*. Монографія. — Київ: Ніка-Центр; Люблін: Видавництво УМКС, 2021. — С.60–78.

11. Гісем О. В. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем, О. О Мартинюк. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. — 288 с.: іл.
12. Гісем О. В. Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту) підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. В. Гісем. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 256 с.: іл..
13. Горинь Б.М. Не тільки про себе: докум. роман-колаж: у 3 кн. К.: Унів. видво ПУЛЬСАРИ, 2006-2010. – С.401-402.
14. Гриценко А. П. Політичні сили в боротьбі за владу в Україні (грудень 1917 — поч. 1919 р.). К., 1993.
15. Гуменюк А.О. польські національно-політичні сили під час Першої світової війни (1914-1918 рр.). URL: <https://core.ac.uk/download/14051765.pdf>
16. Гуцало Л. В. Перша світова війна і Україна у сучасній українській історіографії // *Интермарум: історія, політика, культура*. 2017. №. 4. С. 119-131.
17. Держалюк М. С. Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917—1922 рр. -К., 1998.
18. Друга Річ Посполита // *Цей день в історії*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1111N/>
19. Етнічні меншини України 20-30-х років ХХ століття в Радянському інформаційному та візуальному просторі. За матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 23 грудня 2020 року. URL: <http://surl.li/ocnlb>
20. Західна Україна - землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини, 1921 - 1939 рр. URL: <https://znohistory.ed-era.com/m5/125>
21. Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. – 106 с. URL: <http://surl.li/ctvby>
22. Історія України: Перша світова війна 1914–1918. URL: <http://surl.li/gjuhh>
23. Кабачій Р. Війна. Український рахунок [Архівовано 17 травня 2011 у Wayback Machine.] // *Український тиждень*. № 18 за 7 травня 2010 року.

24. Крупник Л. О. Взаємодія УГС з польською «Солідарністю». URL: <http://surl.li/ocnls>
25. Кудрявець Д.С. Доба Незалежності: українсько-польські відносини в контексті викладання уроків історії. *Вісника студентського наукового товариства*. 2023. № 29.
26. Кудрявець Д.С. Особливості висвітлення історії українсько-польських відносин в шкільному курсі новітньої історії України. *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції (м. Запоріжжя, 10 травня 2023 р.)* / Запорізький національний університет. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2023. С. 91-95.
27. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія : (рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти / Т. В. Ладиченко. Київ: Генеза, 2018. 160 с.: іл., карти.
28. Мудрий М. М. Історія: Україна і світ : (інтегр. курс, рівень стандарту): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти / М.М. Мудрий, О.Г. Аркуша. Київ: Генеза, 2018. С. 105
29. О. Знахоренко. Польсько-радянський договір про обмін ділянками державних територій 1951. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К.:Знання України, 2004. Т.2. 812с.*
30. Польська «Солідарність» і провал реформ Горбачова. Роль України під час розпаду Радянського Союзу. Лекція 19 від Тімоті Снайдера. URL: <http://surl.li/ocnmh>
31. Полянський П. Всесвітня історія (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. загальн. середн. освіти / Павло Полянський. К.: Грамота, 2018. 256 с.: іл.
32. Пометун О. І. Історія України (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О.І.Пометун, Н.М.Гупан. К.: УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с. : іл.

33. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Указ Президента України від 23 лютого 2022 №286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>
34. Процик П. Україна. Друга світова. Тільки цифри [Архівовано 28 червня 2012 у Wayback Machine.] // *Українська правда*. за 7 травня 2010 року.
35. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна. Перша світова війна (Велика війна) // *Енциклопедія історії України: у 10 т.* / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К : Наукова думка, 2011. Т. 8 : Па — Прик. С. 162.
36. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Всесвітня історія [рівень стандарту]: підручник для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2018. 256 с.: іл.
37. Спогади про Другу світову війну. Т. 1 / В. Черчілль; з англ. пер. П. Таращук. Київ: Вид-во Жупанського, 2018. 496 с. (Історична думка).
38. Угода про співробітництво між Міністерством освіти України та Міністерством національної освіти Республіки Польща на 1993-1995 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_224#Text
39. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. У 2 кн. : історичні нариси. Кн.1 / [А.Айсфельд, І. Ветров, Т. Вінцковський та ін.]; редкол.: В. А. Смолій (голова колегії) та ін. К. : Наукова думка, 2011. 731 с
40. Українсько-Польські відносини в політиці. URL: <http://surl.li/eerdc>
41. Українсько-Польські відносини. URL: <http://surl.li/hxhij>
42. Хлібовська Г. М. Історія України. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Г. М. Хлібовська, О. В. Наумчук, М. Є. Крижановська, І. Б. Гирич, І. О. Бурнейко. Тернопіль: Астон, 2019. 256 с.: іл.
43. Чирко Б.В. Національні меншини в Україні. – К., 1995. – С. 77.

44. BYSZEWSKI, PIOTR; NISIOBĘCKA, ANETA. „Chcemy Polski wolnej i niepodległej...”. Symbolika niezależnych demonstracji w PRLю 07.06.2022. URL: <http://surl.li/ocnnk>
45. Founding Member States. URL: <https://research.un.org/en/unmembers/founders>
46. M.P.Hetmańczuk polityka ukraińska a polska mniejszość narodowa na ukrainie w latach 1921-1939. URL: <http://surl.li/ocnrx>
47. Motyka, Grzegorz. Jak Polacy i UPA razem walczyli z komunistami. URL: <http://surl.li/ocnnr>
48. Poland in the UN <https://www.gov.pl/web/un/poland-in-the-un>
49. Rudolf Fischer-Wollpert, Leksykon papieży, Bernard Białecki (tłum.), Zygmunt Mazur (oprac.), Kraków: Znak, 1996, s. 159–160.
50. <https://www.radiosvoboda.org/a/969833.html>